

Challenges, Motivations and Opportunities of the Iranian Exchange Industry in Order to Issue Sustainability Reports and Sustainability of Procedures¹

Shima Ahmadi², Ali Rahmani³

Received: 2023/02/14

Accepted: 2023/09/27

Research Paper

Abstract

Purpose: Considering the importance of exchanges sustainability, in this research, in addition to identifying most important stakeholders, the challenges, motivations and opportunities for the sustainability of procedures and sustainability reporting have been investigated.

Method: In order to achieve the research objectives, a combination of content analysis methods, focus group and individual interviews with 21 industry experts have been used.

Results: The lack of comprehensive reporting framework and assurance services, reporting costs and reporting culture, are among the important challenges, alignment by international community, reputation, performance improvement, accountability and achieving a competitive advantage are among the important motivations of paying attention to sustainability. Cultivation, regulation and design of sustainable tools are among the opportunities available to exchanges to promote the culture of sustainability among listed companies. Also, the findings have shown that government and regulators, board of directors and investors are among the most important stakeholder groups of this industry.

Conclusion: Not publishing of sustainability reports indicates a higher impact of reporting challenges over reporting motivations. Therefore, it is suggested to provide the necessary platforms for the publication of reports by the law-making bodies.

Contribution: Considering the strategic role of the exchange industry in promoting sustainability goals, the findings can be effective in decision making of related bodies to solve challenges and strengthen the motivations of sustainability reporting.

Keywords: Exchange Industry, Sustainability Reporting, Sustainability Challenges, Stakeholders, Sustainability Motivations.

JEL Classification: M140, M41.

1. DOI: 10.22051/JAASCI.2023.42898.1756

2. Ph.D, Department of Accounting, Faculty of Social Sciences and Economics, Alzahra University, Tehran, Iran. (sh.ahmadi@alzahra.ac.ir).

3. Professor, Department of Accounting, Faculty of Social Sciences and Economics, Alzahra University, Tehran, Iran. (rahmani@alzahra.ac.ir).

چالش‌ها، انگیزه‌ها و فرصت‌های صنعت بورس ایران به جهت گزارشگری پایداری و پایداری رویه‌ها^۱

شیمیا احمدی^۲، علی رحمانی^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۰۵

مقاله پژوهشی

چکیده

هدف: با توجه به اهمیت پایداری بورس‌ها، در این پژوهش ضمن شناسایی ذی‌نفعان با اهمیت صنعت، چالش‌ها، انگیزه‌ها و فرصت‌های در اختیار بورس‌ها به جهت پایداری رویه‌ها و همچنین گزارشگری پایداری مورد بررسی قرار گرفته است.

روش: در راستای دستیابی به اهداف پژوهش از ترکیب روش‌های تحلیل محتوا، گروه کانونی و مصاحبه فردی با ۲۱ نفر از خبرگان صنعت استفاده شده است.

یافته‌ها: فقدان چارچوب جامع گزارشگری و خدمات اطمینان بخشی، هزینه‌های گزارشگری و فرهنگ گزارشگری پایداری از جمله چالش‌های با اهمیت و همسویی با جامعه بین‌المللی، شهرت، بهبود عملکرد، پاسخگویی و دستیابی به مزیت رقابتی از انگیزه‌های با اهمیت مدیران در مسیر توجه به موضوعات پایداری است. فرهنگ‌سازی، مقررات‌گذاری و طراحی ابزارهای پایدار نیز از جمله فرصت‌های در اختیار بورس‌ها به جهت ترویج فرهنگ پایداری در میان ناشران است. همچنین یافته‌ها نشان داده است که دولت و مقررات‌گذاران، هیات مدیره و سرمایه‌گذاران جزو مهمترین گروه‌های ذی‌نفع این صنعت هستند.

نتیجه‌گیری: عدم انتشار گزارشات پایداری، حاکی از تاثیرگذاری بالاتر موانع گزارشگری نسبت به انگیزه‌های گزارشگری است، از این رو پیشنهاد می‌شود بسترهای مورد نیاز از طرف نهادهای قانون‌گذار به جهت انتشار گزارشات فراهم گردد.

دانش افزایی: با توجه به نقش راهبردی صنعت بورس در پیشبرد اهداف پایداری، یافته‌های این پژوهش می‌تواند در تصمیم‌گیری نهادهای مرتبط به جهت رفع چالش‌ها و تقویت انگیزه‌های گزارشگری پایداری موثر واقع شود.

واژه‌های کلیدی: صنعت بورس، گزارشگری پایداری، چالش‌های پایداری، ذی‌نفعان، انگیزه‌های پایداری.

طبقه بندی موضوعی: M41، M140.

10.22051/JAASCI.2023.42898.1756 : DOI

۲. دکتری، گروه حسابداری، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهرا(س)، تهران، ایران. (sh.ahmadi@alzahra.ac.ir).

۳. استاد، گروه حسابداری، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهرا(س)، تهران، ایران. (نویسنده مسئول). (rahmani@alzahra.ac.ir).

jaacsi.alzahra.ac.ir

مقدمه

اصول پایداری نگرشی است که به ایجاد ارزش بلندمدت برای سهامداران با در نظر گرفتن فرصت‌های بالقوه آینده و مدیریت ریسک در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی تاکید دارد. توجه به مقوله پایداری در واقع نوعی سرمایه‌گذاری برای آینده به امید کسب مزیت رقابتی پایدار و بلندمدت است (خوزین و همکاران، ۱۳۹۷؛ ۲). در راستای توجه به مقوله پایداری، در سراسر جهان بورس‌ها اقداماتی را به جهت پایداری رویه‌های خود شرکت^۱ و نیز پایداری شرکت‌های پذیرفته شده انجام می‌دهند. تشویق و یا الزام شرکت‌های پذیرفته شده به انتشار اطلاعات مربوط به عملکرد پایداری، انتشار رهنمودهای گزارشگری پایداری به جهت بهره‌برداری ناشران، برگزاری رویدادهای آموزشی در حوزه پایداری، تعهد رسمی نسبت به پایداری با عضویت در مجامع بین‌المللی نظیر ابتکار بورس‌های پایدار^۲، پذیرش و معامله محصولات مرتبط با پایداری نظیر اوراق قرضه سبز، انتشار شاخص‌های پایداری، رتبه‌بندی شرکت‌ها از منظر وضعیت پایداری و ایجاد پلتفرم‌های معامله کربن تنها تعدادی از اقداماتی است که بورس‌ها در سراسر جهان در راستای توجه به مباحث پایداری انجام می‌دهند. بورس‌ها با فرصت‌ها و ابزارهایی که در اختیار دارند می‌توانند مقدمات هدایت منابع به سمت شرکت‌های پایدار را فراهم کنند و موجب تخصیص منابع به سمت سرمایه‌گذاری‌های پایدار گردند.

بررسی عملکرد بورس‌ها طی سال‌های اخیر و نوسانات حاکم بر این بازارها اهمیت توجه به مقوله پایداری را بیش از پیش آشکار می‌کند. مسائلی نظیر تغییرات اقلیمی طی سال‌های اخیر، افزایش توجه اعضای جامعه نسبت به سرمایه‌گذاری در بورس‌ها^۳، تغییرات قوانین و مقررات حاکم بر فعالیت شرکت‌های بورس، محدود بودن دامنه فعالیت آن‌ها و اتکای درآمدی به کارمزد معاملات، محدودیت‌های اعمال شده از طرف سازمان بورس و اوراق بهادار بر فعالیت‌های آن‌ها (نظیر محدودیت‌های سرمایه‌گذاری، محدودیت‌های مربوط به میزان سرمایه شرکت، نرخ کارمزد معاملات و غیره)، نوسانات نرخ بهره به دلیل سیاست‌های پولی دولت و بانک مرکزی، نوسانات نرخ ارز و

۱. منظور شرکت‌های بورس به عنوان یک سازمان است.

2. Sustainable Stock Exchange Initiative (SSE)

۳. براساس گزارش فعالیت هیات مدیره سال ۱۳۹۹ شرکت بورس اوراق بهادار تهران، تعداد کدهای معاملاتی ایجاد شده در سال ۱۳۹۹ با افزایش ۱۰۲۱۴ درصدی از ۸۲۲۰۰۸ کد در سال ۱۳۹۸ به ۱۰۸۱۳۰۴۲۶ کد معاملاتی در سال ۱۳۹۹ رسیده است که نشان دهنده افزایش جذب سرمایه‌گذاران در بورس است.

تحریم‌های بین‌المللی تنها شماری از عواملی است که پایداری فعالیت بورس‌ها (در حوزه بعد اقتصادی) را در داخل ایران با چالش مواجه می‌کند. به دلیل گستره افراد تحت‌تأثیر، فقدان پایداری عملکرد بورس‌ها می‌تواند مسائل اقتصادی را حتی به بحران‌های اجتماعی تبدیل کند، زیرا ثبات عملکرد بورس‌ها بر ثبات معیشت گروه گسترده‌ای از سرمایه‌گذاران خرد نیز تأثیرگذار است. بنابراین، عملکرد بورس‌ها علاوه بر ابعاد اقتصادی، دارای ابعاد اجتماعی نیز می‌باشد.

براساس آخرین داده‌های منتشر شده توسط ابتکار بورس‌های پایدار در سال ۲۰۲۱، تعداد ۶۱ بورس در سراسر جهان گزارش عملکرد پایداری خود را منتشر کرده‌اند که نسبت به سال ۲۰۱۸، با رشد ۳۰ درصدی همراه بوده است (۴۷ بورس در سال ۲۰۱۸). گزارشگری پایداری به این موضوع می‌پردازد که چگونه یک شرکت می‌تواند با در نظر داشتن مسئولیت‌های خود در خصوص تأثیرات مثبت و منفی اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی، عملکرد پایداری خود را در قالب یک گزارش رسمی منتشر کند (موریوکا و کاروالهو، ۲۰۱۶؛ ۵). مطالعه انجام شده توسط احمدی و همکاران (۱۴۰۲) در خصوص گزارشات پایداری منتشر شده توسط شرکت‌های عضو صنعت بورس، حاکی از آن است که محتوای این نوع از گزارشات طی چهار مقوله اصلی اقتصادی، اجتماعی، راهبردی شرکتی و محیط زیست قابل طبقه‌بندی است. یافته‌های این مطالعه نشان داده است که بخش زیادی از محتوای گزارشات پایداری بورس‌ها به مسائل اقتصادی نظیر محصولات و خدمات متنوع، نوآوری و فناوری، تعالی عملیاتی، مدیریت زنجیره تامین، شفافیت، اعتماد و اطمینان اختصاص یافته است. مسائل راهبردی شرکتی شامل مدیریت ریسک، اخلاق، هیات مدیره، جرائم مالی، حسابرسی و اطمینان بخشی، فرهنگ و ارزش، مدیریت تضاد منافع و مدیریت ذینفعان است. مسائل اجتماعی شامل تنوع و برابری، تحصیل و آموزش، سرمایه انسانی، ارتقای سطح زندگی، بشردوستی، حمایت از شرکت‌های کوچک و متوسط و استارت‌آپ‌ها است. همچنین، براساس یافته‌های این مطالعه با توجه به آلاینده‌های اندک بورس‌ها، بخش کمتری از محتوای گزارشات در خصوص رویه‌ها و عملکرد زیست‌محیطی است و مسائل زیست‌محیطی طی ۶ مقوله مدیریت انرژی و منابع، ردپای کربن و انتشار گازهای گلخانه‌ای، پیروی از قوانین زیست‌محیطی، آگاهی بخشی و مشارکت در حوزه محیط زیست، الزامات زیست‌محیطی پذیرش و ابزارهای زیست‌محیطی قابل طبقه‌بندی است.

گروه‌های مختلف ذینفع مخاطب اصلی این گزارشات هستند و افشای اطلاعات پایداری مستقیماً به تأمین منابع حیاتی شرکت از طرف ذی‌نفعان مختلف کمک می‌کند (دیگان، ۲۰۰۲). نهادهای مختلفی در سراسر جهان چارچوب انتشار گزارش‌های پایداری را ارائه کرده‌اند. چارچوب‌های ارائه شده شامل عناصر محتوایی، اصول راهنما، ویژگی‌های کیفی داده‌های قابل گزارش، مخاطبان هدف و همچنین، الزامات تهیه و ارائه این گزارش‌ها است (نظیر هیات استانداردهای حسابداری پایداری، ۲۰۱۷؛ ابتکار گزارشگری جهانی، ۲۰۱۶؛ چارچوب گزارشگری یکپارچه، ۲۰۲۱ و پروژه افشای کربن، ۲۰۲۲). چارچوب‌های گزارشگری موجود در خصوص دوره گزارشگری اطلاعات پایداری رهنمود مشخصی منتشر نکرده‌اند و عمدتاً شرکت‌ها به صورت سالانه اقدام به تهیه این نوع از گزارشات می‌نمایند. این نوع از گزارشات در برخی از کشورها الزامی است و در برخی دیگر از کشورها گزارشگری پایداری به صورت داوطلبانه صورت می‌پذیرد. به‌عنوان مثال، در انگلستان کلیه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس لندن ملزم به انتشار گزارشات پایداری هستند، در چین تنها شرکت‌های چندملیتی و شرکت‌های فعال در صنعت مالی می‌بایست رویه‌های پایداری خود را منتشر نمایند و در فنلاند و سوئد نیز تنها شرکت‌های دولتی ملزم به انتشار این نوع از گزارشات می‌باشند (حامد و همکاران، ۲۰۲۲). در داخل ایران نیز محققان به ارائه اصول انتشار گزارشات پایداری و چارچوب‌های نظری متناسب با شرایط فرهنگی کشور ایران (به‌عنوان مثال، ستایش و مهتری، ۱۳۹۷؛ عبادی و همکاران، ۱۴۰۱) و چارچوب‌های عملی خاص صنعت بورس اقدام کرده‌اند (به‌عنوان مثال، احمدی و همکاران، ۱۴۰۱). با این وجود بررسی‌های محققان از گزارشات منتشر شده توسط بورس‌ها نشان داده است که ادبیات پایداری در میان شرکت‌های بورس داخلی، کمتر شناخته شده و مورد توجه قرار نگرفته است. علی‌رغم اشاره به انتشار داوطلبانه گزارشات پایداری در دستورالعمل حاکمیت شرکتی سازمان بورس و اوراق بهادار (هر دو دستورالعمل جدید و قدیم حاکمیت شرکتی)، بررسی گزارشات منتشر شده توسط بورس‌های داخلی نشان می‌دهد که تاکنون هیچ یک از این شرکت‌ها در راستای انتشار اطلاعات مربوط به عملکرد پایداری خود و تشویق شرکت‌های پذیرفته شده به در نظر گرفتن مسائل پایداری اقدامی انجام نداده‌اند. از این رو، با توجه به عدم انتشار این نوع از گزارشات توسط شرکت‌های بورس، بررسی دیدگاه‌ها و چالش‌های پیش‌روی مدیران صنعت به

جهت پایداری رویه‌ها و انتشار گزارشات عملکرد پایداری و همچنین، شناسایی انگیزه‌های بالقوه، می‌تواند به جهت رفع موانع موجود و ارائه توصیه‌های سیاستی و خط‌مشی‌های متناسب موثر واقع شود. همچنین، با توجه به اینکه هدف اصلی ارائه گزارشات پایداری، رفع نیازهای اطلاعاتی کلیه ذی‌نفعان است، شناسایی ذی‌نفعان و تعیین مخاطبان هدف این گزارشات می‌تواند در انتخاب محتوای گزارشات و شاخص‌های مورد افشا موثر واقع شود. بر این اساس، با توجه به خلأ شناسایی شده، در این پژوهش ضمن شناسایی ذی‌نفعان با اهمیت صنعت بورس، انگیزه‌ها، چالش‌ها و فرصت‌های این صنعت به جهت پایداری رویه‌ها و همچنین انتشار گزارشات پایداری بررسی شده است.

مبانی نظری و توسعه فرضیه‌ها

به منظور توضیح انگیزه‌های شرکت‌ها نسبت به انتشار گزارشات تئوری‌های مختلفی توسعه یافته است. تئوری مشروعیت، تئوری ذینفعان، تئوری نهادی و تئوری علامت‌دهی از جمله مهمترین تئوری‌های بررسی شده توسط محققان مختلف هستند. براساس تئوری مشروعیت، بین سازمان و جامعه‌ای که در آن فعالیت می‌کند یک قرارداد وجود دارد، از این رو سازمان‌ها باید براساس رفتارهای قابل قبول اجتماعی فعالیت کنند (ادونووان، ۲۰۰۲؛ ۳۴۷). براساس این تئوری، بقای شرکت به توانایی آن در برآوردن انتظارات اجتماعی بستگی دارد و گزارش عملکرد پایداری می‌تواند به‌عنوان ابزاری در این زمینه مورد استفاده قرار گیرد (چوو همکاران، ۲۰۱۵؛ ۸۰). تحقیقات مختلف نشان داده است که درک مدیران در مورد سودمندی گزارشات پایداری به‌عنوان یک ابزار کلیدی ارتباطی، زمانی افزایش می‌یابد که مشروعیت شرکت مورد تهدید واقع شود (تیلینک و تیلت، ۲۰۱۰؛ ۶۰). از سوی دیگر، براساس تئوری ذی‌نفعان، شرکت‌ها باید در عملیات خود نه تنها منافع سهامداران، بلکه باید منافع گروه وسیعتری از ذی‌نفعان را نیز در نظر بگیرند (فریمن، ۲۰۱۰). تئوری ذی‌نفعان و تئوری مشروعیت از هم جدا نیستند و در مواردی دیدگاه‌های آن‌ها با هم هم‌پوشانی دارد. براساس تئوری نهادی، فعالیت‌های شرکت از جمله تصمیم‌گیری برای شروع فرآیندهای گزارشگری پایداری، تحت تأثیر فشارهای سازمانی است (هیگینز و همکاران، ۲۰۱۸؛ ۳۱۵). در نتیجه، تئوری نهادی به توضیح همسویی میان پذیرش، کیفیت و میزان گزارشگری پایداری در میان سازمان‌ها و

آگاهی از یک‌ریختی^۱ نهادی کمک می‌کند (هان و کوهن، ۲۰۱۳؛ ۱۴). محققان مختلفی به این نتیجه رسیده‌اند که شرکت‌ها عمدتاً گزارشات پایداری را در پاسخ به مسائل هم‌ریختی منتشر می‌کنند (هیگینز و همکاران، ۲۰۱۵؛ ۴۴۸). تئوری علامت‌دهی، نیز به توضیح رفتارها در صورت وجود عدم تقارن اطلاعاتی کمک می‌کند. از یک سو، منتشر کننده گزارش تصمیم می‌گیرد که چگونه اطلاعات را منتشر کند و از سوی دیگر، گیرنده اطلاعات در خصوص نحوه تفسیر اطلاعات تصمیم‌گیری می‌کند (کونلی و همکاران، ۲۰۱۱؛ ۴۳). از آنجایی که کسب اطلاعات قابل اتکا در خصوص جنبه‌های غیرمالی شرکت‌ها برای افراد خارج از سازمان دشوار است، شرکت‌ها با هدف کاهش عدم‌تقارن اطلاعاتی و ایجاد اطمینان نسبت به مشروعیت شرکت، به‌طور فعالانه درگیر گزارشات اطلاعات مربوط به عملکرد پایداری می‌شوند (هان و کوهن، ۲۰۱۳؛ ۶). براساس این تئوری شرکت‌ها به منظور پیشگیری از مشکلات ناشی از انتخاب نادرست، اقدام به انتشار اطلاعات غیرمالی می‌کنند (کلارکسون و همکاران، ۲۰۱۱؛ ۴۵). علی‌رغم آنکه انگیزه‌ها و دلایل متقنی به جهت انتشار گزارشات پایداری در ادبیات پژوهش ارائه شده است، اما بررسی مستندات منتشر شده توسط شرکت‌های بورس داخلی نشان داده است که انگیزه‌های مطرح شده به جهت انتشار گزارشات عملکرد پایداری به اندازه کافی محرک نبوده‌اند. بنابراین، شناسایی چالش‌ها و دلایل عدم انتشار این نوع از گزارشات می‌تواند به جهت تدوین خط‌مشی و سیاست‌گذاری‌های مناسب موثر واقع شود.

چالش‌های گزارشگری پایداری در کشورهای در حال توسعه شامل محدودیت‌های منابع و ظرفیت، فقدان جهت‌گیری‌های استراتژیک از سوی مدیریت ارشد، مشکلات مربوط به جمع‌آوری داده و نگارش گزارش، فقدان پشتیبانی خارجی، عدم توانایی جذب متخصصان این حوزه و محدودیت‌های مربوط به ارائه دهندگان خدمات اطمینان بخشی است (تورینگانا، ۲۰۲۰؛ کو و همکاران، ۲۰۱۶). به دلیل استقبال کمتر از گزارشگری پایداری در کشورهای در حال توسعه، تحقیقات مختلفی در این کشورها به جهت شناسایی عوامل موثر بر گزارشگری پایداری انجام شده است (به‌عنوان مثال، شمس‌الدینی و همکاران، ۱۴۰۰). مطالعات انجام شده در خصوص عوامل موثر بر گزارشگری پایداری هم با رویکرد کمی و هم رویکرد کیفی انجام شده‌اند. مطالعات کمی عمدتاً

---

1. Isomorphism

از روش تحلیل محتوا به جهت تعیین حجم و میزان گزارشگری پایداری استفاده کرده‌اند و عوامل کمی تعیین کننده گزارشگری پایداری را به‌عنوان شاخصی برای توضیح دلایل گزارشگری پایداری بکار گرفته‌اند. در مقابل مطالعات کیفی از روش مصاحبه و پرسشنامه استفاده کرده‌اند و مستقیماً انگیزه‌های مدیریت برای گزارشگری پایداری را مورد سوال قرار داده‌اند. یافته‌های حاصل از مطالعات صورت گرفته در حوزه عوامل موثر بر گزارشگری پایداری طی چند دسته قابل طبقه‌بندی است: ۱) عوامل مربوط به ویژگی‌های ساختاری شرکت نظیر اندازه، ریسک مالی، سودآوری، ساختار راهبری شرکتی (شامل تنوع جنسیتی، کمیته‌های تخصصی پایداری، ساختار مالکیت، اندازه هیات‌مدیره، تعداد جلسات هیات‌مدیره، ساختار و کیفیت کنترل‌های داخلی و غیره)، ریسک نقدینگی، اندازه بازار شرکت، سن شرکت، تنوع مشتریان، عملکرد بین‌المللی و غیره؛ ۲) عوامل نهادی نظیر نوع صنعت (از منظر میزان آلایندگی)، سطح رقابت در بازار، فشارهای نهادی حاکم بر شرکت‌های چندملیتی، سیستم‌های فرهنگی (فردگرایی، مردسالاری، اجتناب از عدم اطمینان، فاصله قدرت و افق بلندمدت)، سطح فساد در جامعه و آزادی رسانه‌ها؛ ۳) الزامات قانونی و تقاضای ذی‌نفعان (ناشی از افزایش آگاهی)؛ ۴) عملکرد پایداری (دیدگاه مدیریت برداشت در شرایط عملکرد نامطلوب و یا دیدگاه علامت دهی در شرایط عملکرد مطلوب)؛ ۵) عوامل کلان اقتصادی و ۶) میزان توسعه یافتگی ابزارهای گزارشگری در دسترس (نظیر چارچوب‌های گزارشگری، رهنمودها و استانداردها، اطمینان بخشی و غیره). همچنین، مطالعات گذشته نشان داده است که انگیزه‌هایی نظیر ایجاد مزیت رقابتی و کسب شهرت، علامت دهی در خصوص عملکرد مطلوب، انگیزه‌ها و ارزش‌های شخصی مدیران (نظیر حفظ جایگاه شغلی و جبران خدمات)، دستیابی به توسعه پایدار و بهبود شفافیت، کاهش ریسک دعاوی حقوقی علیه شرکت، پذیرش در شاخص‌های بین‌المللی، افزایش رضایت ذینفعان، جذب سرمایه‌گذاران خارجی و ورود به بازارهای جدید و رعایت قوانین و مقررات و پیشگیری از جرایم مربوط به عدم رعایت آنها از انگیزه‌های اصلی شرکت‌ها به جهت انتشار گزارشات مربوط به عملکرد پایداری است.

دی ویلیرز (۱۹۹۹) معتقد است که بهترین روش برای شناسایی انگیزه‌های افراد، سوال کردن از آنها در خصوص انگیزه‌ها است، زیرا هر روش جایگزینی لزوماً شامل حدس و گمان خواهد بود.

ذکر این نکته نیز بسیار با اهمیت است که سوال پرسیدن از افراد ممکن است همیشه پاسخ‌های صادقانه‌ای به همراه نداشته باشد و این ریسک وجود دارد که انگیزه واقعی افراد مشخص نشود. اما علی‌رغم محدودیت‌های موجود سوال کردن از افراد درگیر فرآیند گزارشگری، مستقیم‌ترین رویکرد شناسایی انگیزه‌ها و چالش‌ها است، چرا که هیچ منبع مستقل دیگری برای بررسی این موضوع وجود ندارد (دی ویلیرز، ۱۹۹۹؛ ۳۵). با توجه به اینکه گزارشگری پایداری در ایران صورت نمی‌پذیرد، بررسی عوامل موثر بر گزارشگری از طریق تحلیل ویژگی‌های ساختاری شرکت‌ها، عوامل نهادی و سایر عواملی که در مطالعات گذشته بدان‌ها اشاره شده است قادر به ارائه پاسخ مناسب نمی‌باشد. از این جهت می‌بایست با استفاده از رویکرد کیفی و با تعقیب دیدگاه دی ویلیرز به بررسی انگیزه‌های گزارشگری و چالش‌ها و موانع موجود پرداخت. به همین جهت، در پژوهش حاضر از رویکرد کیفی استفاده شده است و در ادامه خلاصه‌ای از یافته‌های مربوط‌ترین مطالعات صورت گرفته در این حوزه که از این رویکرد استفاده کرده اند ارائه شده است.

رحمانی و محمودخانی (۱۴۰۰) با هدف کسب دیدگاه‌های خبرگان صنعت بیمه در خصوص ضرورت گزارشگری پایداری و اطمینان‌بخشی به این گزارشات، با ۳۹ نفر از متخصصان صنعت بیمه مصاحبه کردند. یافته‌های این پژوهش در خصوص ضرورت گزارشگری پایداری نشان می‌دهد که شرکت‌های بیمه‌ای با اهدافی نظیر کسب شهرت و اعتبار، تأمین نیازهای اطلاعاتی تصمیم‌گیرندگان، بهبود تعاملات بین‌المللی، سلامت سازمانی، تأمین منافع ذینفعان، توسعه بازار و بهبود عملکرد شرکت اقدام به انتشار گزارشات عملکرد پایداری خواهند کرد و با انگیزه بهبود کیفیت گزارشگری، بهبود ارتباطات بین‌المللی، افزایش سلامت سازمانی و بهبود تصمیم‌گیری اقدام به اطمینان‌بخشی به این گزارشات خواهند کرد.

عبداله‌زاده و امین (۱۳۹۹) به کمک نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده، به بررسی محرک‌های اصلی تمایل به گزارشگری پایداری پرداختند. نتایج این پژوهش نشان داد که نگرش، هنجار ذهنی، کنترل رفتاری ادراک شده و تعهد اخلاقی تأثیر مثبتی بر تمایل به اجرای حسابداری و گزارشگری پایداری دارد. همچنین، در این پژوهش تأثیر معنادار ادراک ریسک مدیران و حسابداران شرکت‌ها بر تمایل به حسابداری و گزارشگری پایداری مشاهده نشده است.

عبدی و همکاران (۱۳۹۹) به رتبه‌بندی محرک‌ها و شاخص‌های گزارشگری پایداری در ایران پرداختند. محرک‌ها و شاخص‌های شناسایی شده در این پژوهش با مطالعه ادبیات پژوهش و با استفاده از یافته‌های پژوهش قبلی محققین با عنوان طراحی الگوی منسجم گزارشگری پایداری شرکت‌ها به دست آمده و در نهایت این محرک‌ها و شاخص‌ها به کمک روش تحلیل شبکه رتبه‌بندی شده‌اند. اهمیت شاخص‌ها با استفاده از ابزار پرسشنامه و نظرخواهی از ۲۳ نفر از خبرگان به دست آمده است. یافته‌های این پژوهش نشان داد که اولاً محرک‌های گزارشگری در ۵ گروه اصلی و ۲۴ شاخص قابل طبقه‌بندی است. همچنین، نتایج رتبه‌بندی این محرک‌ها حاکی از آن است که محرک‌های الزامات محیطی، ویژگی‌های حاکمیت شرکتی و ویژگی‌های ساختاری شرکت دارای بالاترین سطح اهمیت هستند. علاوه بر آن، رتبه‌بندی شاخص‌ها نشان داد که شاخص‌های الزامات قانونی، استقلال اعضای هیات مدیره و سودآوری نیز دارای بالاترین رتبه در میان سایر شاخص‌ها هستند.

عبدی و همکاران (۱۳۹۸) الگویی منسجم برای گزارشگری پایداری شرکت‌ها را به روش نظریه‌پردازی زمینه‌بنیان ارائه کردند. به منظور دستیابی به الگوی گزارشگری به کمک مصاحبه عمیق با ۲۳ نفر از خبرگان، شرایط علی، مداخله‌گر و زمینه‌ای، راهبردها و پیامدهای گزارشگری پایداری شناسایی شده است. یافته‌های این مطالعه حاکی از آن است که الزامات محیطی، مشوق‌های محیطی، فشارهای محیطی، ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی کشور، ویژگی‌های سیاسی کشور، ویژگی‌های محیط بین‌المللی از جمله شرایط علی گزارشگری هستند. همچنین، محیط حسابداری و مالی کشور، مشوق‌های مالی، ویژگی‌های اقتصادی کشور و ویژگی‌های محیط شرکت نیز به‌عنوان شرایط زمینه‌ای شناسایی شده‌اند. براساس یافته‌های پژوهش افزایش اعتماد اجتماعی، رشد بازار سرمایه، افزایش کیفیت زندگی، حفظ محیط زیست برای نسل‌های آتی و افزایش کیفیت گزارشگری مالی تنها بخشی از منافع حاصل از گزارشگری پایداری است.

عالمشاه (۱۳۹۳) به بررسی عوامل موثر بر اتخاذ روش‌های حسابداری مدیریت زیست محیطی پرداخت. در این پژوهش به منظور شناسایی این عوامل با ۴۵ نفر از مدیران مالی و حسابداران ارشد شاغل در شرکت‌های تولیدی مصاحبه شده است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که عوامل موثر بر فرآیند تصمیم‌گیری در خصوص اتخاذ روش‌های حسابداری مدیریت زیست محیطی شامل

اولویت پائین حسابداری هزینه‌های زیست‌محیطی، مقاومت در برابر تغییر روش‌های سنتی، کارایی یا ملاحظات مخارج و منافع، محدودیت منابع و نیروی متخصص، دشواری جمع‌آوری و تخصیص هزینه‌های زیست‌محیطی و فشار خارجی، است.

صنوبر و حیدریان (۱۳۹۰) در پاسخ به عوامل موثر در تعیین میزان توجه به مسئولیت اجتماعی در شرکت‌های ایرانی، به شناسایی و اولویت‌بندی این عوامل به کمک تئوری ذی‌نفعان، نظریه سازمان صنعتی و نظریه مبتنی بر منابع پرداختند. اطلاعات این پژوهش به کمک پرسشنامه و با استفاده از نظرات جمعی از خبرگان حاصل شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که نظریه مبتنی بر منابع شرکت، تئوری ذی‌نفعان و نظریه سازمان صنعتی هر سه به ترتیب دارای توضیح‌دهندگی معناداری در موضوع عوامل موثر بر مسئولیت اجتماعی هستند. از میان عوامل موثر بر رویکرد مبتنی بر منابع، وجود فرآیند سازمانی برای ارائه گزارش سالانه در مورد مشارکت‌های اجتماعی دارای بیشترین ارتباط با مسئولیت اجتماعی بوده است. از میان عوامل مربوط به تئوری ذی‌نفعان و رویکرد سازمان صنعتی نیز به ترتیب توجه به حقوق سایر ذی‌نفعان در کنار سهامداران و وضعیت معیشتی مناسب محل فعالیت دارای بیشترین ارتباط با مسئولیت اجتماعی هستند.

علی و همکاران (۲۰۲۲) با بررسی و تجزیه و تحلیل تحقیقات تجربی انجام شده در حوزه محرک‌ها و انگیزه‌های گزارشگری پایداری در کشورهای در حال توسعه، عوامل موثر بر انتشار گزارشات پایداری را به دو دسته عوامل داخلی و عوامل خارجی تقسیم کرده‌اند. عوامل داخلی موثر بر گزارشگری پایداری شامل ویژگی‌های شرکت نظیر اندازه، صنعت، عملکرد مالی، عناصر راهبری شرکتی نظیر اندازه هیات مدیره و استقلال هیات مدیره و انواع ساختارهای مالکیت است. علاوه بر این خط مشی و دغدغه‌های شرکت‌ها نیز بر گزارشگری پایداری تأثیرگذار است. براساس یافته‌های این پژوهش عوامل خارجی موثر بر گزارشگری پایداری شامل فشارهای قانونی، فشارهای دولت، دغدغه‌های رسانه‌ها، عوامل اجتماعی/فرهنگی، عوامل مربوط به صنعت نظیر سطح رقابت در صنعت و دغدغه‌های مشتریان است. علاوه بر این زنجیره‌های ارزش جهانی، خریداران بین‌المللی، سازمان‌های مردمی نهاد (NGO) بین‌المللی و نهادهای نظارتی بین‌المللی بر شرکت‌های فعال در کشورهای در حال توسعه فشار می‌آورند تا عملکرد اجتماعی و زیست محیطی خود را افشا کنند.

یافته‌های این پژوهش همچنین، نشان داده است که شرکت‌ها با انگیزه‌هایی نظیر بهبود شهرت شرکت، بهبود عملکرد مالی، دسترسی به فرصت‌های سرمایه‌گذاری و مدیریت ذینفعان کلیدی اقدام به انتشار گزارشات عملکرد پایداری خود می‌کنند.

اسماعیل و زکریا (۲۰۲۰) به بررسی دیدگاه‌های تهیه‌کنندگان گزارشات پایداری در هفت کشور عمان، کویت، امارات، لبنان، قطر، فلسطین و بحرین پرداختند. در این مطالعه در هر کشور با یک نفر از مدیران تهیه‌کننده گزارشات پایداری مصاحبه شده است. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که دیدگاه تهیه‌کنندگان گزارشات پایداری نسبت به ضرورت تهیه این گزارشات در کشورهای مختلف متفاوت است و تفاوت در دیدگاه‌ها تا حدی به تفاوت در عملیات شرکت‌ها مرتبط است. تفاوت در دیدگاه‌های نهادی بر رویه‌های گزارشگری پایداری و در نتیجه اشکال گزارشگری تأثیرگذار است. یافته‌های این مطالعه حاکی از آن است که شفافیت، بهبود عملکرد پایداری، حق آگاهی ذینفعان، گسترش فرهنگ پایداری و پاسخگویی از جمله انگیزه‌های اصلی موثر بر گزارشگری پایداری محسوب می‌شوند.

میکو و همکاران (۲۰۲۰) با بهره‌گیری از چارچوب ارائه شده توسط بارت و هلفریچ (۲۰۱۸) به بررسی چالش‌های پیش‌روی شرکت‌ها به جهت گزارشگری پایداری پرداختند. محققان همچنین، اصولی که شرکت‌ها می‌توانند به جهت فائق آمدن بر این چالش‌ها اتخاذ کنند را نیز ارائه کرده‌اند. محققان دریافتند که ظهور چالش‌های متعدد در طی زمان منجر به تکامل گزارشگری پایداری شده است. انتشار، مشارکت کارکنان، تعهد مدیریتی و نهادینه کردن رویه‌های گزارشگری مکانیزم‌های موثری برای رویارویی با چالش‌های گزارشگری پایداری است. یافته‌های این مطالعه نشان داده است که قانون‌گذاری در حوزه گزارشگری پایداری بر میزان و کیفیت اطلاعات افشا شده و همچنین استانداردهای فرآیندهای گزارشگری تأثیرگذار است.

تورینگانا (۲۰۲۰) با بررسی مطالعات صورت گرفته در خصوص عوامل موثر بر گزارشگری پایداری به بررسی دیدگاه‌های مدیران در خصوص عوامل موثر بر گزارشگری پایداری پرداختند. یافته‌های این مطالعه حاکی از آن است که آموزش، انتشار رهنمود، فشارهای ذینفعان، افزایش آگاهی، فشارهای عمومی و فشارهای بازار از جمله عوامل موثر بر انتشار گزارشات پایداری هستند.

در این مطالعه به چالش‌های گزارشگری پایداری در کشورهای در حال توسعه نیز پرداخته شده است. براساس یافته‌های این مطالعه، چالش‌های اصلی گزارشگری پایداری در این کشورها شامل محدودیت‌های منابع و ظرفیت همانند فقدان جهت‌گیری‌های استراتژیک از سوی مدیریت ارشد، مشکلات مربوط به جمع‌آوری داده و نگارش گزارش، فقدان پشتیبانی خارجی و ارائه‌دهندگان خدمات اطمینان بخشی است.

حسین و همکاران (۲۰۱۵) با ۲۵ نفر از مدیران ۱۰۰ شرکت برتر پذیرفته شده در بورس داکا مصاحبه کردند. یافته‌های حاصل از مصاحبه با داده‌های منتشر شده در گزارشات پایداری یا سایر گزارشات حاوی داده‌های پایداری این شرکت‌ها مقایسه شده است. براساس دیدگاه‌های مصاحبه‌شوندگان در این مطالعه، فقدان چارچوب نظارتی جامع در کنار عوامل اجتماعی/ فرهنگی و عوامل مذهبی از جمله عوامل موثر بر سطح پائین افشا در این شرکت‌ها است. یافته‌های این مطالعه حاکی از آن است که اعتقادات مذهبی یکی از موانع افشای گزارشات پایداری است، زیرا براساس آموزه‌های دین اسلام افراد در برابر خداوند پاسخگو هستند و نیازی نیست تا اقدامات خوب خود را از طریق گزارشات سالانه به صورت عمومی افشا کنند. یافته‌های این مطالعه همچنین، نشان می‌دهد که گزارشگری پایداری صرفاً مبتنی بر خواسته‌های ذی‌نفعان نیست، بلکه مسائل اجتماعی و زیست محیطی خاص کشور نقش بسیار با اهمیتی در شیوه‌های گزارشگری پایداری ایفا می‌کند. محققان این مطالعه معتقدند که یک راه حل جایگزین برای هدایت شرکت‌ها در جهت انتشار اطلاعات پایداری این است که دولت‌ها دستورالعمل‌هایی در خصوص نحوه تهیه گزارش‌های پایداری منتشر کنند.

بلال و کوپر (۲۰۱۱) با تمرکز بر عدم انتشار گزارشات پایداری در کشورهای در حال توسعه، به بررسی انگیزه‌های زیربنایی عدم تمایل به انتشار گزارشات پایداری پرداخته‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که دلایل اصلی عدم افشای اطلاعات عملکرد پایداری شامل کمبود منابع، ضرورت سودآوری، فقدان الزامات قانونی، کمبود دانش/آگاهی، عملکرد ضعیف و ترس از تبلیغات منفی علیه شرکت است.

مطالعه انجام شده توسط دی ویلیرز (۲۰۰۳) یکی از جامع‌ترین مطالعات در حوزه چالش‌های گزارشگری پایداری است. یافته‌های این مطالعه حاکی از آن است که مهمترین چالش‌های گزارشگری پایداری شامل عدم الزام قانونی به منظور انتشار گزارشات زیست محیطی و در دسترس

نبودن داده‌ها است. عدم نیاز یا انگیزه برای افشا، نبود تقاضا برای این دسته از اطلاعات و عدم آگاهی از محتوا و نحوه گزارشگری به ترتیب در رتبه‌های سوم تا پنجم چالش‌های با اهمیت یا خیلی مهم گزارشگری پایداری قرار دارند. سایر چالش‌هایی که براساس دیدگاه‌های بیش از ۵۰ درصد از پاسخ‌دهندگان مهم یا خیلی مهم تلقی می‌شوند عبارتند از فزونی هزینه‌ها بر منافع و سایر اولویت‌های افشا. یکی از محدودیت‌های این مطالعه آن است که نتایج براساس پرسشنامه‌ای که حاوی فهرستی از چالش‌های احتمالی است، به دست آمده است. در چنین شرایطی امکان افزودن چالش‌های جدید به پرسشنامه میسر نبوده است و چالش‌ها براساس فهرست از پیش تعیین شده محقق ارائه شده‌اند.

با توجه به یافته‌های حاصل از مطالعات موجود، شرکت‌ها با اهدافی نظیر کسب شهرت و مشروعیت، تأمین نیازهای اطلاعاتی ذینفعان، بهبود تعاملات بین‌المللی، سلامت سازمانی، توسعه بازار و بهبود عملکرد شرکت، افزایش اعتماد اجتماعی، رشد بازار سرمایه، افزایش کیفیت زندگی، حفظ محیط‌زیست برای نسل‌های آتی و افزایش کیفیت گزارشگری مالی، شفافیت، بهبود عملکرد پایداری، گسترش فرهنگ پایداری و پاسخگویی و همسویی با محیط نهادی اقدام به انتشار گزارشات مربوط به عملکرد پایداری خود می‌نمایند. همچنین، جمع‌بندی مطالعات صورت گرفته در خصوص چالش‌های گزارشگری پایداری حاکی از آن است که فقدان الزامات قانونی و عدم وجود قوانین گزارشگری، محدودیت‌های منابع، ضرورت سودآوری و سایر اولویت‌های افشا، فقدان جهت‌گیری‌های استراتژیک از سوی مدیریت ارشد، مقاومت در برابر تغییر روش‌های سنتی، کمبود دانش و آگاهی و مشکلات مربوط به جمع‌آوری داده و نگارش گزارش، فقدان پشتیبانی خارجی و ارائه‌دهندگان خدمات اطمینان بخشی، فقدان چارچوب نظارتی جامع، اعتقادات مذهبی، عملکرد ضعیف و ترس از تبلیغات منفی علیه شرکت و نبود تقاضا برای این نوع از گزارشات از جمله مهمترین چالش‌ها و موانع گزارشگری پایداری می‌باشد که می‌توان با قانون‌گذاری، مشارکت کارکنان، تعهد مدیران نسبت به مسائل پایداری و نهادینه کردن فرهنگ گزارشگری در راستای مرتفع نمودن موانع موجود کوشید.

روش پژوهش و روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر طی دو مرحله مجزا صورت پذیرفته و به دنبال پاسخگویی به دو پرسش اصلی است: (۱) ذی‌نفعان اصلی صنعت بورس ایران چه گروه‌هایی هستند و سطح اهمیت هر یک از

گروه‌های ذینفع از منظر شرکت‌های بورس (به‌عنوان یک سازمان) و از منظر بازار بورس ایران (بازارهای تحت اداره شرکت‌های بورس) چیست؟ و (۲) انگیزه‌ها، چالش‌ها و فرصت‌های پایداری شرکت‌های صنعت بورس ایران کدام است؟

مرحله اول پژوهش حاضر شامل بکارگیری روش تحلیل محتوا جهت شناسایی ذی‌نفعان با اهمیت صنعت بورس می‌باشد. در این مرحله از پژوهش، محتوای گزارشات پایداری ۲۶ بورس خارجی مورد بررسی قرار گرفته است. این گام از پژوهش آنچه هست را نمایان کرده و بستر تدوین چارچوب نهایی را فراهم می‌کند. طی گام دوم پژوهش با استفاده از ترکیب روش‌های گروه کانونی^۱ و مصاحبه فردی و با تمرکز بر ذی‌نفعان استخراجی گام قبل، چارچوب ذی‌نفعان با اهمیت این صنعت، با توجه به شرایط فرهنگی کشور ایران تکمیل شده و سطح اهمیت هر یک از ذی‌نفعان از منظر تأثیر گذاری یا تأثیر پذیری بر/از شرکت و همچنین، تأثیر گذاری و یا تأثیر پذیری بر/از بازار، با استفاده از ابزار پرسشنامه بررسی شده است. همچنین، در این گام از پژوهش انگیزه‌ها، چالش‌ها و فرصت‌های صنعت بورس به جهت پایداری رویه‌ها و همچنین گزارشگری پایداری مورد بحث قرار گرفته است. در این پژوهش به جهت آشنایی بیشتر مصاحبه شونده‌گان با اصول و مفاهیم پایداری صنعت بورس، ابتدا یک فایل ۲۰ دقیقه‌ای از توضیحات پایداری صنعت به همراه یک فایل متنی، در اختیار مصاحبه شونده‌گان قرار گرفته است. جلسات مصاحبه، هم در قالب جلسات گروه کانونی و هم به صورت مصاحبه فردی انجام شده است. در این مطالعه ابتدا هدف محققان استفاده از روش گروه کانونی به جهت پاسخ به سوالات پژوهش بوده است، با این حال به دلیل شیوع بیماری کرونا در کشور و عدم تمایل برخی از مصاحبه شونده‌گان نسبت به شرکت در جلسات گروهی، به ناچار تعدادی از مصاحبه‌ها به صورت فردی و تعدادی دیگر به شیوه گروه کانونی انجام شده است. در این پژوهش پس از جمع آوری نظرات ۲۵ نفر از مصاحبه شونده‌گان، اشباع نظری حاصل شد. در این پژوهش به جهت تحلیل یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها نیز از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. در این روش "محتوا" مورد بررسی قرار می‌گیرد و منظور از محتوا در روش تحلیل محتوا هر گونه مستنداتی است که حاکی از وجود ارتباطات میان انسان‌ها است. با توجه به تعاریف ارائه شده، منظور از محتوا در این پژوهش، گزارشات پایداری بورس‌های خارجی و همچنین محتوای مصاحبه‌های انجام شده با خبرگان صنعت است. روش شناسی پژوهش حاضر براساس رویکرد پیاز پژوهش ساندرز و همکاران (۲۰۱۶) در قالب جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۱. روش شناسی پژوهش براساس پیاز پژوهش ساندروز و همکاران (۲۰۱۶)

لایه‌های پیاز پژوهش ساندروز	لایه اول	لایه دوم	لایه سوم	لایه چهارم	لایه پنجم	لایه ششم
رویکرد پژوهش حاضر	تفسیرگرایی	استقرایی	مطالعه اسنادی/پیمایش	آمیخته	مقطعی	مصاحبه، گزارشات پایداری و پرسشنامه
پژوهش ساندروز	فلسفه پژوهش	رویکرد پژوهش	استراتژی پژوهش	انتخاب پژوهش	افق زمانی	شیوه‌های گردآوری داده

داده‌های پژوهش و جامعه آماری

با آگاهی از این موضوع که عمده شرکت‌های صنعت بورس^۱ در سراسر جهان، طی گزارشات پایداری خود اقدام به شناسایی ذی‌نفعان و خواست‌های متفاوت آنها کرده‌اند، در این پژوهش به منظور شناسایی ذی‌نفعان صنعت، ابتدا گزارشات پایداری شرکت‌های عضو این صنعت (براساس پایگاه داده تامسون رویترز، GRI، SSE و WFE) جمع‌آوری و بررسی شده است. بنابراین، جامعه آماری مرحله اول پژوهش شامل کلیه شرکت‌های بورس فعال در سراسر جهان و نمونه پژوهش شامل کلیه شرکت‌هایی است که اطلاعات مربوط به گزارشات پایداری آنها در دسترس است. در نهایت ۲۶ گزارش مرتبط با پایداری متعلق به ۲۶ بورس در سراسر جهان مورد بررسی دقیق قرار گرفت. اطلاعات مربوط به گزارشات مورد بررسی به شرح جدول ۲ است.

جدول ۲. فهرست شرکت‌های بورس موجود در نمونه پژوهش

ردیف	نام بورس	عنوان گزارش	ردیف	نام بورس	عنوان گزارش
۱	تایلند	Sustainability Report	۱۴	دبی	Sustainability Report
۲	نیجریه	Sustainability Report	۱۵	تایوان	CSR Report
۳	نزدک	Sustainability Report	۱۶	سوئیس	Corporate Responsibility Report

۱. نمونه بررسی شامل شرکت‌های بورس به‌عنوان یک سازمان مستقل است (نظیر شرکت بورس اوراق بهادار تهران) و شرکت‌های پذیرفته شده در بورس‌ها در دامنه بررسی‌های این مطالعه نیست.

ردیف	نام بورس	عنوان گزارش	ردیف	نام بورس	عنوان گزارش
۴	لندن	Sustainability Report	۱۷	سنگاپور	Annual Report
۵	ژوهانسبورگ	Integrated Annual Report	۱۸	فیلیپین	Sustainability Report
۶	ژاپن	Sustainability Report	۱۹	سرلانکا	Annual Report
۷	اینترکانینتال	Corporate Responsibility Report	۲۰	گروه CME	Corporate Citizenship Report
۸	هنگ کنگ	CSR Report	۲۱	بورس های اروپا	ESG Report
۹	مالزی	Sustainability Report	۲۲	کلمبیا	Annual Report
۱۰	استانبول	Annual Integrated Report	۲۳	لوگزامبورک	Sustainability Report
۱۱	مکزیک	Sustainability Report	۲۴	مسکو	Sustainability Report
۱۲	اسپانیا	Corporate Responsibility Report	۲۵	ابوظیبی	Sustainability Report
۱۳	استرالیا	Annual Report	۲۶	بحرین	Sustainability Report

به منظور شناسایی ذی‌نفعان صنعت بورس در ایران، بررسی سطح اهمیت هر یک از گروه‌های ذینفع و شناسایی انگیزه‌ها، چالش‌ها و فرصت‌های صنعت بورس در راستای دستیابی به اهداف توسعه پایدار از روش مصاحبه استفاده شده است. انتخاب مصاحبه‌شوندگان با روش نمونه‌گیری هدفمند انجام شده است، زیرا محقق بایستی افرادی را انتخاب می‌نمود که از وجود معیارهای انتخاب در آن‌ها اطمینان داشت. معیارهای انتخاب اعضاء بر اساس هدف پژوهش تعیین شده است که عبارت بودند از آشنایی و تجربه همکاری نزدیک با هر یک از بورس‌های داخلی، داشتن تجربه در زمینه فرآیندهای مختلف عملیات بورس‌ها و آشنایی با مفاهیم اولیه گزارشگری پایداری. جدول شماره ۳ اطلاعات مربوط به مصاحبه‌شوندگان را ارائه می‌کند. خبرگانی که در کنار نام آن‌ها علامت ستاره درج شده است در جلسات گروه کانونی مشارکت داشته‌اند.

جدول ۳. فهرست مصاحبه شونده‌گان به همراه تحصیلات، تخصص و سمت فعلی آن‌ها

مصاحبه شونده‌گان	تحصیلات	حوزه تخصص	سمت	مصاحبه شونده‌گان	تحصیلات	حوزه تخصص	سمت
خبره ۱	فوق لیسانس حسابداری	فرا بورس ایران واسطه‌ها	مدیر	خبره ۱۲	دکتری مالی	فرا بورس ایران واسطه‌ها	مدیر
خبره ۲	فوق لیسانس	بورس کالا	مدیر	خبره ۱۳*	فوق لیسانس حسابداری	واسطه‌ها	مدیر
خبره ۳*	دکتری مالی	بورس انرژی	مدیر	خبره ۱۴	فوق لیسانس حسابداری	فرا بورس ایران	مدیر
خبره ۴*	دکتری مالی	بورس انرژی	مدیر	خبره ۱۵	دکتری مالی	سازمان بورس تهران	مدیر
خبره ۵*	فوق لیسانس مالی	بورس انرژی	رئیس اداره	خبره ۱۶	دکتری حسابداری	حسابرسی بورس ها	مدیر کل
خبره ۶*	فوق لیسانس مالی	بورس انرژی	سرپرست	خبره ۱۷	دکتری اقتصاد	بورس تهران سازمان بورس واسطه‌ها	مدیرعامل
خبره ۷	دکتری اقتصاد	بورس کالا	مدیر	خبره ۱۸	دکتری مالی	واسطه‌ها	مدیرعامل
خبره ۸	فوق لیسانس	بورس کالا	مدیر	خبره ۱۹	دکتری حسابداری	سازمان بورس	هیات علمی
خبره ۹	دکتری حسابداری	سازمان بورس	مدیرعامل	خبره ۲۰	دکتری مالی	سازمان بورس	مدیر
خبره ۱۰*	دکتری مالی	سازمان بورس- واسطه‌ها ^۱	مدیرعامل	خبره ۲۱*	دکتری حسابداری	سازمان بورس- واسطه‌ها	مدیرعامل
خبره ۱۱*	فوق لیسانس مالی	واسطه‌ها	مدیر				

کلیه مصاحبه شونده‌گان دارای پیشینه تجربی در یکی از بورس‌های داخلی و یا سازمان بورس و اوراق بهادار هستند و ۷۶ درصد از آن‌ها بین ۳۰ تا ۴۰ سال سن دارند. مدت زمان انجام مصاحبه‌ها بین خبرگان مختلف متفاوت و بین سی دقیقه تا دو ساعت متغیر بوده است. کمترین سابقه کاری ۷ سال و بیشترین سابقه کاری، ۲۷ است.

۱. در یک تعریف کلی واسطه‌ها به گردش اوراق بهادار در بورس‌ها و کمک به تصمیم‌گیری آگاهانه سرمایه‌گذاران کمک می‌کنند از این رو منظور از واسطه‌ها تأمین سرمایه‌ها، کارگزاری‌ها، شرکت‌های تحلیل داده، شرکت‌های مشاوره سرمایه‌گذاری، تحلیل‌گرها و غیره هستند.

یافته‌های پژوهش

چارچوب اولیه ذی‌نفعان با اهمیت صنعت بورس براساس تحلیل محتوای گزارشات پایداری

در یک تعریف کلی، ذی‌نفعان شامل تمام گروه‌هایی هستند که هم بر فعالیت شرکت‌ها تأثیر می‌گذارند و هم تحت تأثیر اقدامات شرکت‌ها قرار می‌گیرند (فریمن، ۱۹۸۴). با توجه به نقش بورس‌ها به‌عنوان نهاد مقررات‌گذار و اداره‌کننده بازارها، مشارکت ذی‌نفعان در کمک به تصمیمات تجاری و سیاست‌گذاری‌های بورس‌ها بسیار حائز اهمیت است، زیرا تصمیمات سیاست‌گذاری بورس‌ها نقش به‌سزایی در شکل‌دهی به بازارهای سرمایه و موفقیت آن ایفا می‌کند. با درک دیدگاه‌ها و دغدغه‌های ذی‌نفعان مختلف، بورس‌ها می‌توانند بازارها را به سمت رویه‌های پایدار سوق دهند. از این رو موفقیت بلندمدت بورس‌ها در گرو ایجاد روابط ماندگار با ذی‌نفعان است و مشارکت با ذی‌نفعان در قلب استراتژی‌های این گروه از شرکت‌ها قرار دارد.

در راستای ایجاد ارتباط موثر با کلیه ذی‌نفعان و به منظور شناسایی بهترین راه‌های ارتباطی، در وهله نخست بورس‌ها باید اقدام به شناسایی ذی‌نفعان کلیدی خود نمایند. با توجه به نقش کلیدی ذی‌نفعان و اهمیت برقراری ارتباط پیوسته و موثر با آن‌ها، بورس‌ها در گزارشات پایداری خود اقدام به شناسایی ذی‌نفعان کلیدی خود کرده‌اند. تحلیل محتوای گزارشات پایداری منتشر شده توسط بورس‌ها و تجمیع اطلاعات مربوط به گروه‌های ذی‌نفع شناسایی شده، در مجموع منجر به شناسایی ۱۴ گروه مختلف از ذی‌نفعان شده است. اطلاعات مربوط به ذی‌نفعان شناسایی شده به همراه درصد شناسایی آن‌ها در گزارشات پایداری در جدول ۴ ارائه شده است. یافته‌های این بخش از پژوهش نشان می‌دهد که به ترتیب کارکنان (۸۸ درصد)^۱، سرمایه‌گذاران (۸۱ درصد)، جامعه (۷۷ درصد)، دولت و مقررات‌گذاران (۷۷ درصد)، ناشران (۷۳ درصد) و واسطه‌ها (۶۵ درصد) جزو مهم‌ترین ذی‌نفعان بورس‌ها شناخته شده‌اند که در گزارشات پایداری بورس‌ها بدان‌ها اشاره شده است.

۱. درصدهای ارائه شده نشان می‌دهد که از میان کلیه گزارشات پایداری بررسی شده چند درصد آنها به ذینفع ارائه شده اشاره داشته‌اند.

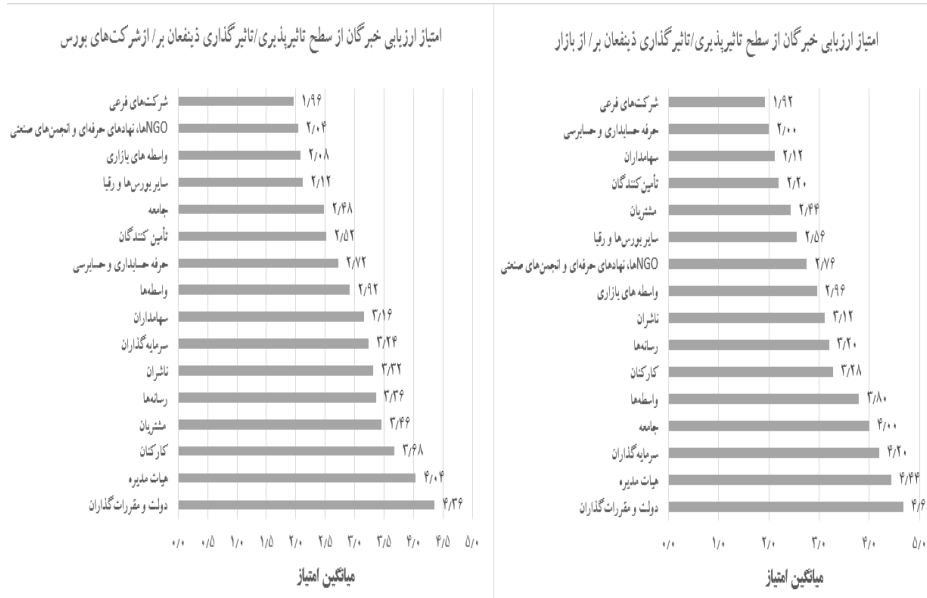

نام بورس	بورس سرلانکا	گروه CME	بورس‌های اروپا	بورس کلمبیا	بورس لوگزامبورگ	بورس مسکو	بورس ایتالیایی	بورس بحرین	درصد اهمیت
شرکت‌های فرعی									12%
سایر بورس‌ها و رقبا	☐								19%
NGOها، نهادهای حرفه‌ای و انجمن‌های صنعتی						☐			27%
رسانه‌ها				☐		☐		☐	31%
سهامداران		☐		☐		☐			54%
مشتریان		☐	☐			☐		☐	62%
تامین کنندگان	☐		☐	☐		☐			62%
واسطه‌ها	☐		☐	☐	☐	☐			65%
ناشران	☐		☐	☐	☐	☐		☐	73%
دولت و مقررات‌گذاران	☐			☐		☐	☐		77%
جامعه	☐	☐	☐	☐			☐	☐	77%
سرمایه‌گذاران	☐		☐	☐	☐	☐	☐	☐	81%
کارکنان	☐	☐	☐	☐		☐	☐	☐	88%

چارچوب ذی‌نفعان با اهمیت صنعت بورس با توجه به شرایط بورس‌های داخلی

طی فرآیند مصاحبه‌های انجام شده با خبرگان صنعت، چارچوب اولیه ذی‌نفعان مستخرج از گزارشات پایداری بورس‌ها به جهت تکمیل چارچوب و بررسی میزان اهمیت هر یک از ذی‌نفعان از منظر شرکت و همچنین عملیات بازار در اختیار متخصصان صنعت قرار گرفته است. یافته‌های حاصل از این فرآیند حاکی از تأیید اهمیت تمامی ذی‌نفعان استخراج شده طی چارچوب اولیه و همچنین، اضافه شدن سه گروه با اهمیت از ذی‌نفعان خاص فضای داخلی کشور است. براساس گزارشات پایداری، گروه کارکنان شامل تمامی رده‌های سازمان اعم از اعضای هیات‌مدیره می‌باشد در حالی که به عقیده تمامی مصاحبه‌شوندگان جایگاه اعضای هیات‌مدیره بورس‌ها نسبت به سایر کارکنان متفاوت است و بنابراین، این گروه از سطح اهمیت متفاوتی برخوردار هستند. به همین جهت اعضای هیات‌مدیره بورس‌ها از کارکنان تفکیک و به گروه مجزایی از ذی‌نفعان تغییر یافتند. علاوه بر این، حرفه حسابداری و حسابرسی نیز بر فعالیت بازارهای سرمایه تأثیرگذار هستند. ضعف عملکرد حساب‌برسان می‌تواند اعتماد نسبت به بازارهای سرمایه و بورس‌ها را از میان ببرد. علاوه بر این، پیگیری رعایت بسیاری از آئین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌ها از طرف حساب‌برسان امکان‌پذیر است. بنابراین، حرفه حسابداری و حسابرسی نیز به عقیده خبرگان صنعت جزو ذی‌نفعان با اهمیت فعالیت بورس‌ها به شمار می‌روند. همچنین، واسطه‌های بازاری در بورس‌های کالایی نظیر بورس کالا و بورس انرژی نیز بر فعالیت بازارها تأثیرگذار هستند. واسطه‌های بازاری واسطه‌های غیرقانونی هستند که از خرید و فروش کالا براساس اصول بازار می‌توانند منتفع شده و یا متضرر گردند و طی فرآیند قانونی خرید و فروش کالاها حضور ندارند. نتایج حاصل از بررسی سطح اهمیت هر یک از گروه‌های ذی‌نفعان از منظر خبرگان صنعت، حاکی از بالا بودن سطح اهمیت دولت و مقررات‌گذاران به‌عنوان یکی از ذی‌نفعان کلیدی است. اطلاعات مربوط به سطح اهمیت هر یک از ذی‌نفعان که با استفاده از ابزار پرسشنامه و طی فرآیند انجام مصاحبه استخراج شده است، طی نمودار ۱ ارائه شده است. برای بررسی سطح اهمیت هر یک از ذی‌نفعان از خبرگان صنعت خواسته شد تا با توجه به سطح اهمیت ذینفع، به هر یک از ذی‌نفعان چارچوب استخراجی براساس طیف لیکرت از یک تا ۵ امتیاز بدهند. در نهایت میانگین موزون امتیازهای تخصیص یافته به هر یک از ذی‌نفعان محاسبه شده است. با توجه به اینکه از طیف لیکرت برای بررسی

سطح اهمیت استفاده شده است، با در نظر داشتن میانگین امتیازات تخصیص یافته به هر یک از ذینفعان، بیشترین امتیاز قابل دریافت برای هر یک از گروه‌های ذینفع عدد ۵ خواهد بود. در واقع اگر تمامی مصاحبه‌شوندگان بیشترین سطح اهمیت (عدد ۵) را به ذینفع تخصیص دهند، میانگین موزون امتیاز تخصیص یافته به ذی‌نفع بیشترین میزان ممکن و برابر ۵ خواهد بود.

نمودار ۱. سطح اهمیت هر یک از گروه‌های ذی‌نفعان صنعت بورس از منظر بازار و شرکت

چالش‌های مربوط به انتشار گزارشات پایداری و پایداری رویه‌های عمل

در این بخش از مطالعه، چالش‌های شرکت‌های بورس در مسیر دستیابی به توسعه پایدار هم از منظر رویه‌های عمل و هم از منظر انتشار گزارشات پایداری مورد نظر سنجی از خبرگان صنعت قرار گرفته است. برخی از این چالش‌ها قابل بررسی و کنترل است و برخی دیگر تحت اختیار بورس‌ها نیست و جزو متغیرهای برون‌زا محسوب می‌شود. جدول ۵ کلیه چالش‌های شناسایی شده بوسیله خبرگان صنعت را ارائه کرده است.

جدول ۵. مشخصات تم‌های مستخرج از مصاحبه‌ها در خصوص چالش‌های پایداری صنعت بورس

چالش‌های گزارشگری پایداری		چالش‌های پایداری رویه‌های عمل	
تم اصلی	تم فرعی	تم اصلی	تم فرعی
-	فقدان خدمات اطمینان‌بخشی	تحریم	تأثیرپذیری از وضعیت کلی اقتصاد
زمان انتشار	فقدان چارچوب جامع گزارشگری	ثبات مقررات	
صداقت در ارائه اطلاعات		تکانه‌های اقتصادی	
روش اندازه‌گیری		اصلاح قوانین	
سوء استفاده رقبا	سوء استفاده رقبا	اختلاف قیمت بین بازارها	
عدم آگاهی مدیران	فرهنگ گزارشگری پایداری	تصمیمات کلان اقتصادی- دولت	عدم آگاهی
عدم آگاهی کارکنان		عدم آگاهی	
عدم پاسخ‌خواهی ذی‌نفعان	تمایل به عدم شفافیت	دیدگاه مدیران	نگرش مدیران
عدم انتقادپذیری شرکت‌ها		انگیزه مدیران	
عدم تقارن اطلاعاتی		عمر کوتاه مدیریت	
-	عدم پایداری رویه‌های شرکت	-	تضاد منافع
-	فزونی هزینه‌های گزارشگری نسبت به منافع	-	تمرکز بر حل مشکلات جاری
نبود مخاطب برای این گزارشات	عدم احساس نیاز	دانش و آگاهی	فرهنگ گزارشگری
عدم الزام شرکت‌ها نسبت به تهیه گزارشات پایداری		مقاومت نسبت به تغییر	
عدم وجود ارتباطات بین‌المللی		-	عدم استقلال نسبت به نهادهای ناظر
-	-	عدم شفافیت رویه‌ها	مشکلات ساختاری
-	-	عدم شفافیت بازار	

چالش‌های گزارشگری پایداری

در شرایط فعلی عدم دسترسی به چارچوبی جامع به منظور تهیه گزارش عملکرد پایداری و نبود استانداردهای مشخص در این حوزه به منظور شفاف سازی در خصوص نحوه تهیه و فرمت ارائه

گزارشات منجر به عدم آگاهی نسبت به فرمت صحیح گزارشگری و در نهایت، ارائه سلیقه‌ای نتایج عملکرد پایداری می‌گردد. عدم امکان مقایسه گزارشات نیز از جمله تبعات اصلی فقدان استاندارد و چارچوبی جامع برای تهیه گزارشات است. همچنین، فقدان خدمات اطمینان‌بخشی به منظور بررسی اعتبار گزارشات پایداری منتشر شده و عدم نظارت بر این گزارشات از جمله چالش‌های با اهمیت گزارشگری پایداری است. حسابرسی اطلاعات منتشر شده توسط یک شخص مستقل، اعتماد و اطمینان نسبت به منصفانه بودن اطلاعات مندرج در گزارشات را افزایش می‌دهد و در شرایط عدم دسترسی به این خدمات، صحت و اعتبار اطلاعات ارائه شده با ابهام مواجه خواهد بود.

عدم آگاهی مدیران و سایر افراد تأثیرگذار در بورس‌ها، نظیر کارکنان، نسبت به اهمیت، ضرورت و منافع تهیه گزارشات پایداری نیز از دیگر چالش‌های تهیه گزارشات است. ترس مدیران نسبت به پیامدهای منفی گزارش عملکرد پایداری و تمایل به حفظ عدم تقارن اطلاعاتی موجود از جمله موانع گزارشگری پایداری است. علاوه بر این ارائه گزارشات پایداری توسط شرکت‌ها موجب جلب توجه ذی‌نفعان نسبت به عملکرد پایداری و پاسخ‌خواهی‌های بعدی از طرف آن‌ها و انتقادات نسبت به عملکرد می‌شود. "پاسخ‌خواهی ذی‌نفعان می‌تواند جزو معایب گزارشگری این اطلاعات باشد. به‌عنوان مثال، ممکن است سهامداران اعتراض کنند که چرا منابع مالی شرکت صرف آموزش پرسنل شده است و از نظر آن‌ها آموزش پرسنل با اهمیت نباشد". استفاده رقبا از اطلاعات پایداری منتشر شده نیز از دغدغه‌های جدی مدیران این صنعت در خصوص انتشار اطلاعات داوطلبانه مربوط به عملکرد پایداری است.

گزارش اطلاعات عملکرد پایداری به خودی خود به افزایش شفافیت و در نتیجه مشروعیت و اطمینان‌پذیری بورس‌ها کمک می‌کند، با این حال اگر بورس‌ها در مسیر پایداری فعالیت‌های خود حرکت نکنند و عملکرد مناسبی نداشته باشند، گزارش نقاط ضعف آن‌ها می‌تواند با واکنش‌های منفی همراه باشد. در چنین شرایطی به جهت پیشگیری از پیامدهای منفی متعاقب، شرکت‌ها اقدام به انتشار نتایج عملکرد پایداری خود نمی‌کنند. بنابراین، در شرایطی که نقاط ضعف قابل گزارش از نقاط مثبت بیشتر باشد و یا در شرایطی که پیشرفت قابل ملاحظه‌ای در پایداری فعالیت‌های شرکت حاصل نشده باشد، شرکت‌ها از انتشار داوطلبانه اطلاعات مربوط به عملکرد پایداری خود امتناع

می‌کنند. از سوی دیگر، تهیه گزارشات مستلزم صرف زمان و منابع کافی، اعم از منابع مالی و منابع انسانی به جهت ارائه گزارشات است. از این رو، به جهت صرفه‌جویی در هزینه‌ها بسیاری از شرکت‌ها از توجه به مسئله گزارشگری پایداری مغفول مانده‌اند. در نهایت، عدم احساس نیاز به این نوع از گزارشات نیز مانعی برای تهیه این دسته از گزارشات شده است. عدم احساس نیاز به مقوله گزارشگری پایداری از سه منشأ اصلی سرچشمه می‌گیرد: (۱) عدم الزام شرکت‌ها نسبت به تهیه گزارشات پایداری، (۲) عدم وجود ارتباطات بین‌المللی و (۳) نبود مخاطب برای این نوع از گزارشات. عدم الزام شرکت‌ها به گزارش اطلاعات پایداری و فقدان استانداردهای الزام آور در این حوزه یکی از چالش‌های اصلی تهیه این نوع از اطلاعات است. "...تجربه نشان داده است که تا زمانی که الزام نباشد گزارشگری داوطلبانه رخ نمی‌دهد". همچنین، به دلیل عدم آگاهی ذی‌نفعان نسبت به ادبیات پایداری، نیاز به گزارش اطلاعات پایداری از طرف ذی‌نفعان وجود ندارد و بنابراین در شرایط فعلی مخاطبی برای این نوع از گزارشات وجود ندارد. "باید یک فرهنگی ایجاد شود و براساس این فرهنگ خواسته‌ای شکل بگیرد و بعد از آن براساس این خواسته‌ها گزارش اطلاعات صورت پذیرد". از این رو ابتدا باید فرهنگ توجه به مسائل پایداری و نیاز به گزارش این اطلاعات در مخاطبان ایجاد شده و پس از آن براساس نیاز مخاطبان گزارش این دسته از اطلاعات انجام شود.

چالش‌های پایداری رویه‌های عمل

براساس دیدگاه‌های خبرگان صنعت وضعیت کلی اقتصاد به‌عنوان یکی از متغیرهای برون‌زا که تحت اختیار بورس‌ها نیست، بر پایداری فعالیت بورس‌ها تأثیرات قابل توجهی دارد. با افزایش تأثیرات عوامل برون‌زا بر فعالیت بورس‌ها، پایداری رویه‌های آن‌ها با ابهام بیشتری مواجه خواهد بود. به‌عنوان مثال، تحریم‌های بین‌المللی موجب شده است تا ارتباط بورس‌ها و سرمایه‌گذاران داخلی، با سایر بورس‌ها به سهولت صورت نپذیرد و امکان جذب سرمایه‌های خارجی فراهم نگردد. تغییرات مقررات و عدم ثبات در مقررات وضع شده هم از جمله چالش‌های جدی بورس‌ها در مسیر برنامه‌ریزی و تدوین استراتژی‌های بلندمدت است. از این رو "ثبات در مقررات هم خیلی مهم است. اگر مقررات با ثبات باشد، کسانی که کار می‌کنند تنش کمتری را تجربه خواهند کرد، حتی اگر مقررات هم تغییر می‌کند باید در جهت تسهیل باشد".

عمر کوتاه مدیریت در بورس‌ها فرصت تدوین استراتژی‌های اثربخش و پیگیری پیاده‌سازی آن‌ها را از مدیران سلب کرده است. از این رو، به جهت عدم اطمینان مدیران نسبت به جایگاه شغلی خود و نگرش کوتاه مدت آنها، در عمل شرایط پیاده‌سازی رویه‌های پایداری با ابهام رو به رو خواهد بود. همچنین، سازوکار فعالیت بورس‌ها و تمرکز آن‌ها بر پایداری رویه‌ها می‌تواند منافع گروه‌های خاصی را با خطر مواجه کند. عدم وجود مطلوبیت‌های مالی به جهت پایداری رویه‌های شرکت‌ها نیز از دیگر دلایل عدم توجه به این مقوله است. اگر هم‌سویی منافع جامعه و بورس‌ها ایجاد شود، احتمال توجه به مسائل پایداری افزایش می‌یابد. همچنین، به عقیده تعدادی از مصاحبه‌شوندگان وجود مشکلات جاری در بورس‌ها و تمرکز بر حل مسائل کوتاه مدت، موجب شده است تا توجه کمتری به توسعه پایدار در بلندمدت مبذول گردد و از این رو، فرصت کمتری برای توجه به پایداری رویه‌های شرکت وجود خواهد داشت.

همچنین به عقیده شماری از مصاحبه‌شوندگان، پائین بودن سطح سواد مالی جامعه، عدم تفکیک دقیق وظیفه نظارت از اجرا و عدم استقلال بورس‌ها نسبت به نهادهای ناظر مانعی برای توسعه یافتگی بازارها است. علاوه بر این، پایداری رویه‌های بورس‌ها و توجه به این مقوله مستلزم صرف منابع مالی و منابع انسانی به جهت بررسی نقاط قوت و ضعف شرکت و در نتیجه سرمایه‌گذاری برای پایداری رویه‌های شرکت است. در نهایت، وجود مشکلات ساختاری در بورس‌ها منجر به عدم شفافیت رویه‌ها و در نهایت عدم شفافیت بازارها شده است. به عنوان مثال، یکی از مشکلات ساختاری بورس عدم وجود زیرساخت‌های مناسب برای تأمین مالی پروژه‌های مختلف و در نتیجه تنوع درآمدی اندک بورس‌ها است به نحوی که درآمد بورس‌ها به شدت به کارمزدهای معاملات و در نتیجه شرایط کلی بازار وابسته است. علاوه بر این، سهم بالای قضاوت‌های حرفه‌ای در تصمیم‌گیری‌ها و عدم وجود دستورالعمل‌های مشخص و عدم بکارگیری دستورالعمل‌های موجود، موجب عدم شفافیت رویه‌ها و عدم امکان پاسخگویی‌های مستدل بعدی می‌شود.

انگیزه‌های مربوط به انتشار گزارشات پایداری و پایداری رویه‌های عمل

انگیزه‌های بالقوه بورس‌ها به جهت انتشار گزارشات عملکرد پایداری و همچنین، پایداری رویه‌های داخلی سازمان به صورت کلی در جدول ۶ ارائه شده است.

جدول ۶. مشخصات تم‌های مستخرج از مصاحبه‌ها در خصوص انگیزه‌های پایداری بورس‌ها

انگیزه‌های گزارشگری		انگیزه‌های پایداری رویه‌های عمل	
تم اصلی	تم فرعی	تم اصلی	تم فرعی
ارتباط با جامعه بین‌الملل	هم‌سوئی با جامعه	تهدید بقا	بقا و حفظ شرایط
رتبه بین‌المللی	بین‌المللی	حفظ شرایط فعلی	
برندسازی	دستیابی به حسن شهرت	نوپایی بورس‌ها	
مشروعیت		حفظ مدیران	
اعتماد و اطمینان	بهبود پاسخگویی	-	بهبود عملکرد
-		-	دستیابی به مزیت رقابتی
هدف‌گذاری و ارزیابی عملکرد کارکنان	ارزیابی عملکرد	-	بهبود فرآیند تصمیم‌گیری
بررسی میزان رشد		ایجاد شفافیت در کل اقتصاد	تأثیرگذاری بر اقتصاد کلان و جامعه
رتبه‌بندی بورس‌ها		کشف عادلانه قیمت	
-	افزایش مراقبت‌های داخلی سازمان	-	پاسخگویی به نیازهای ذی‌نفعان
		-	گذار از دوره تحریم

انگیزه‌های گزارشگری پایداری

با توجه به اینکه مساله پایداری و گزارش عملکرد پایداری در سطح دنیا مقوله پذیرفته شده‌ای است و روز به روز بر تعداد شرکت‌های گزارشگر افزوده می‌شود، گزارشگری اطلاعات پایداری به یک زبان پذیرفته شده تبدیل شده است. از این رو، برای عضویت و ارتباط با مجامع بین‌المللی ضروری است که بورس‌های داخلی این زبان بین‌المللی را آموخته و آن را بکار گیرند. این اقدام موجب هم‌سوئی زبان گزارشگری داخلی با قوانین و قواعد بین‌المللی می‌شود "رفتن به سمت بین‌المللی شدن یکی از انگیزه‌های بورس‌ها برای گزارش اطلاعات پایداری است. علاوه بر این، پایداری فعالیت بورس‌ها و انتشار گزارشات پایداری بر رتبه جهانی بورس‌های داخلی هم تأثیرگذار است."

تأثیرات گزارشگری پایداری بر برندسازی و بهبود شهرت، ایجاد اعتماد و اطمینان و مشروعیت شرکت‌ها نیز از جمله انگیزه‌های بورس‌ها در توجه به مقوله گزارشگری پایداری است. "افشای اختیاری با افزایش اعتماد و اطمینان و مشروعیت رابطه مستقیم دارد. هر چقدر افشای بیشتر داشته باشیم اعتماد بازارها به بورس بیشتر می‌شود". شهرت بورس‌ها به جلب اعتماد سرمایه‌گذاران و جذب منابع مالی ارزان قیمت کمک کرده و در بلندمدت موجب سودآوری عملیات بورس‌ها خواهد شد. به دلیل طیف بالای تأثیرگذاری بورس‌ها، پاسخگویی در این شرکت‌ها اهمیت دوچندان دارد. خصوصاً در شرایطی که انتقادات نسبت به این شرکت‌ها و عملکرد آن‌ها بالا است، انتشار گزارشات پایداری پاسخگویی بخشی از دغدغه‌های ذی‌نفعان خواهد بود. "گزارشگری پایداری نشان می‌دهد ما به احوالات ذی‌نفعان آگاه هستیم و برای شرکت برنامه‌های مشخص داریم. این موضوع نشان می‌دهد که پاسخگویی به ذی‌نفعان برای ما اهمیت دارد".

وجود چارچوب جامع گزارشگری به مدیریت کمک می‌کند تا موضوعات با اهمیت را اولویت‌بندی کرده و اطمینان نسبی حاصل کند که تمامی موضوعات با اهمیت در نظر گرفته شده‌اند. از طرفی امکان بررسی عملکرد کارکنان و شرکت، ارزیابی میزان رشد و پیشرفت و شناسایی نقاط ضعف با وجود چارچوب جامع با سهولت بیشتری امکان پذیر خواهد بود. به عبارتی، توجه به مسائل پایداری و گزارشگری اطلاعات مربوطه به مدیران کمک می‌کند تا ضمن تعیین جایگاه فعلی خود، میزان پیشرفت عملکرد را در طی سال‌های مختلف رصد کنند و برای بهبود عملکرد پایداری برنامه‌ریزی داشته باشند.

اگر شرایطی ایجاد شود که کلیه شرکت‌ها اقدام به انتشار گزارش عملکرد پایداری خود نمایند، این اقدام می‌تواند قدرت بازدارندگی داشته باشد. به این معنا، که به دلیل انتشار وضعیت عملکرد پایداری، شرکت‌ها توجه بیشتری به این مقوله خواهند داشت و در بلندمدت شاهد بهبود عملکرد خود خواهند بود. "اگر گزارشگری پایداری صورت پذیرد، مراقبت‌های داخلی سازمان هم بیشتر می‌شود و شرکت‌ها سعی می‌کنند که بر جنبه‌های مختلف عملکرد پایداری تمرکز داشته باشند. اگر گزارشگری پایداری انجام شود بورس‌ها بی‌مهابا عمل نمی‌کنند و احتمالاً ممانعت‌ها و دغدغه‌های بورس‌ها بیشتر می‌شود، از این جهت گزارشگری قابلیت بازدارندگی دارد".

انگیزه‌های پایداری رویه‌های عمل

نوپایی و تهدید بقا یکی از انگیزه‌های بورس‌ها برای توجه به مسائل اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی است. در شرایطی که بورس‌ها نوپا هستند و در فازهای ابتدایی چرخه عمر خود به سر می‌برند، توجه به مسائل پایداری به جهت دستیابی به رشد بلندمدت و مدیریت ریسک بسیار با اهمیت خواهد بود. به‌عنوان مثال، قیمت‌گذاری دستوری موجب خروج تعداد زیادی از کالاها (نظیر محصولات کشاورزی) از بورس کالا شده و می‌تواند موجب کاهش درآمدها و رونق بورس شود. به همین جهت، در چنین شرایطی توجه به مسائل پایداری و مدیریت ریسک بسیار با اهمیت خواهد بود. ارتقای جایگاه بورس‌ها و تغییر توجه از مسائل کوتاه‌مدت به مسائل بلندمدت و بهبود عملکرد شرکت نیز از دیگر انگیزه‌های بورس‌ها برای پایداری رویه‌های شرکت است. دستیابی به این هدف به افزایش سهم از کل اقتصاد و برنامه‌ریزی و هدف‌گذاری‌های بعدی منجر خواهد شد.

یکی دیگر از مزایای پایداری، توجه بیشتر مدیران به مقوله پایداری و اعمال مراقبت‌های بیشتر در این خصوص است. گزارشگری پایداری و توجه به مقوله پایداری در سال‌های مختلف موجب رشد این مقوله و ایجاد نوآوری‌هایی در این خصوص خواهد شد که ممکن است پیش از این وجود نداشته باشد. دستیابی به مزیت رقابتی و رقابت در جذب منابع مستلزم برنامه‌ریزی‌های دقیق و توجه به استراتژی‌های پایداری است. بازار طلا، مسکن، رمزارزها، بازار پول و سایر بورس‌ها از جمله رقبای اصلی بورس‌ها به شمار می‌روند. به جهت جذب منابع مالی به سمت بازارهای سرمایه و رشد بلندمدت، لازم است بورس‌ها نسبت به مقوله پایداری توجه داشته باشند و این اطمینان را ایجاد کنند که علاوه بر مسائل اقتصادی به موضوعات اجتماعی و زیست‌محیطی هم پایبند هستند.

یکی از مهمترین انگیزه‌های مدیران برای توجه به مسائل پایداری، عمر مدیریت در کشور و در نتیجه پاسخگویی در خصوص تصمیمات اخذ شده در دوران تصدی مدیریت است. وجود چارچوبی جامع از موضوعاتی که موجب پایداری رویه‌های شرکت می‌گردد و هدف‌گذاری با توجه به چارچوب موجود، مبنایی قوی برای تصمیم‌گیری در اختیار مدیران قرار می‌دهد و پاسخگویی‌های بعدی را نسبت به تصمیمات اخذ شده آسان می‌کند. "اگر چنین چارچوبی وجود داشته باشد و شرکت‌ها براساس چارچوب هدف‌گذاری کنند، برای تصمیم‌گیری‌ها مبنایی قوی در اختیار دارند

و در آینده می‌توانند تصمیمات خود را توجیه کنند، از این جهت که برای دستیابی به اهداف، تصمیمات مد نظر را اتخاذ کرده‌اند. این اقدام موجب می‌شود تا پاسخگویی‌های بعدی هم راحت‌تر باشد. زمانی که چارچوبی وجود نداشته باشد امکان تصمیم‌گیری و پاسخگویی دشوارتر خواهد بود." پایداری رویه‌های بورس‌ها موجب می‌شود تا منابع مالی آزاد به دارایی‌های مولد تخصیص یابد و نتیجتاً تولید بیشتر شده و GDP کلی اقتصاد افزایش یابد. در نتیجه افزایش تولید، نرخ رشد اقتصادی افزایش یافته و تولید ثروت در جامعه بیشتر می‌شود و کل جامعه از منافع پایداری بورس‌ها بهره‌مند خواهند شد. بنابراین، پایداری فعالیت بورس‌ها دارای آثار ملی است و بر اقشار مختلف جامعه تأثیرگذار است. به عبارتی، پایداری و ارتقای بورس مترادف ارتقای زنجیره تأمین بوده و در نهایت موجب بهبود توزیع مواد و محصولات و تخصیص بهینه سرمایه در کشور خواهد شد. در چنین شرایطی تمامی واحدهای تولیدی، اعم از کوچکترین واحدهای تولیدی، اطمینان حاصل خواهند کرد که می‌توانند مواد و محصولات مورد نیاز خود را با سود معقولی از بازار بورس خریداری کنند و یا با کمترین نرخ اقدام به تأمین مالی از محل بازارهای سرمایه نمایند. این امر موجب افزایش شفافیت در بازار و ایجاد اطمینان نسبت به بازار بورس خواهد بود و به کشف عادلانه قیمت نیز کمک می‌کند. بنابراین، پایداری رویه‌های بورس علاوه بر ایجاد مزیت برای خود شرکت، در کل به نفع جامعه نیز خواهد بود.

"شناخت مسائل پایداری به شناخت بهتر ارتباط میان بورس‌ها و جامعه ذی‌نفعان کمک می‌کند. در مجموع بورس‌ها نباید صرفاً برای خودشان کار کنند، بلکه بورس‌ها باید برای حفظ منافع تمامی ذی‌نفعان خود فعالیت کنند. از این رو، بورس‌ها نباید رسالت اصلی خود را فراموش کنند". اعتماد ذی‌نفعان به بورس‌ها برای رشد و بقای بورس‌ها حیاتی است. پایداری رویه‌های بورس‌ها و توجه به موضوعات اجتماعی و زیست‌محیطی در کنار مسائل اقتصادی موجب جلب رضایت ذی‌نفعان می‌شود و اعتماد به بازارهای سرمایه را افزایش می‌دهد. در چنین شرایطی بورس‌ها می‌توانند از مزایای این اعتماد بهره‌مند شوند.

وظیفه بورس‌ها تخصیص بهینه منابع است به نحوی که اولین ریال به پربازده‌ترین و کم‌ریسک‌ترین فرصت‌های سرمایه‌گذاری اختصاص یابد. در شرایط تحریم که منابع به میزان کافی وجود ندارد

کارایی بازارهای سرمایه که در نتیجه پایداری رویه‌ها ایجاد می‌شود، بسیار حائز اهمیت خواهد بود. " ... یکی از راه‌های برون رفت از وضعیت فعلی رفتار منصفانه و تقسیم همه محدودیت‌ها و منابع بین تمامی افراد است. بنابراین، در شرایطی که تحریم‌های اقتصادی وجود دارد توجه به موضوع پایداری و عملی کردن رویه‌های آن موجب می‌شود تا شرایط فعلی را به سلامت سپری کنیم، زیرا رسالت بورس‌ها تخصیص منابع هست و هرچقدر که این منابع کمتر باشد، نقش بورس‌ها پررنگ‌تر شده و اهمیت بیشتری پیدا می‌کند."

فرصت‌های در اختیار بورس‌ها از منظر پایداری

فرصت‌های در اختیار بورس‌ها به پایداری رویه‌های شرکت‌های پذیرفته شده، ترویج فرهنگ پایداری در سطح شرکت‌ها، مقررات‌گذاری و استانداردهای گذاری و سایر ابزارهای تحت اختیار بورس‌ها مربوط است. کلیات مربوط به هر یک از تم‌های اصلی و تم‌های فرعی حاصل از مصاحبه‌ها به شرح جدول زیر است:

جدول ۷. مشخصات تم‌های مستخرج از مصاحبه‌ها در خصوص فرصت‌های در اختیار بورس‌ها در حوزه پایداری

تم اصلی	تم فرعی
فرهنگ‌سازی	فرهنگ‌سازی در حوزه پایداری رویه‌ها
	فرهنگ‌سازی در حوزه گزارشگری پایداری
مقررات‌گذاری	---
طراحی ابزارهای پایدار	محصولات زیست محیطی و اجتماعی، شاخص‌های پایداری، ارائه خدمات پایدار
	تأثیرگذار بر کل اقتصاد
سایر ابزارهای تحت اختیار بورس‌ها	تأثیرگذار بر شرکت‌های پذیرفته شده

فرهنگ‌سازی در حوزه گزارشگری پایداری و کمک به شرکت‌های پذیرفته شده در این مسیر از جمله فرصت‌هایی است که به جهت بالا بردن فرهنگ پایداری در اختیار بورس‌ها قرار دارد. به عقیده یکی از مصاحبه‌شوندگان: "... ابتدا باید فرهنگ‌سازی انجام شود و برای شرکت‌ها نسبت به تهیه گزارشات مسئولیت ایجاد شود و پس از آن می‌توانیم به سمت گزارشگری پایداری حرکت کنیم."

بورس‌ها به‌عنوان اداره‌کنندگان بازارهای سرمایه می‌توانند اقدام به ایجاد ادبیات پایداری نمایند و به جهت آگاه کردن شرکت‌های پذیرفته شده و جامعه در خصوص مزایای گزارشگری پایداری، اقدام به تولید محتوا نمایند. "بورس‌ها می‌توانند به‌عنوان الگو ابتدا به گزارش عملکرد پایداری خود اقدام نمایند... بورس‌ها می‌توانند با صنایع مختلف جلسات مشترک برگزار کنند و اذهان را نسبت به ادبیات پایداری آشنا کنند. بورس‌ها باید در حوزه رسانه فعالیت کنند و از این طریق فرهنگ‌سازی صورت بگیرد. ادبیات پایداری باید از طریق بورس‌ها ایجاد شود. بورس‌ها باید رویداد و سمینار برگزار کنند و زیرساخت‌های لازم برای گزارشگری را در اختیار شرکت‌های پذیرفته شده قرار دهند".

با توجه به شرایط بورس‌ها، الزام شرکت‌های پذیرفته شده به انتشار گزارشات پایداری به‌عنوان یکی از شروط پذیرش و مقررات‌گذاری در این حوزه یکی از فرصت‌های در اختیار بورس‌ها به جهت ایجاد فرهنگ گزارشگری پایداری است. در شرایط فعلی بورس‌ها می‌توانند با تصویب دستورالعمل‌ها و الزامات مشخص، شرکت‌های پذیرفته شده را در جهت ایفای مسئولیت‌های اجتماعی خود راهنمایی کنند و با انتشار رهنمودهای گزارشگری در روند تهیه گزارشات پایداری در کنار شرکت‌ها به ایفای نقش بپردازند. "سازمان بورس می‌تواند برای کمک به شرکت‌ها در تهیه گزارشات عملکرد پایداری، اقدام به تهیه رهنمودهای گزارشگری پایداری نماید تا همه شرکت‌ها از یک فرمت جامع استفاده کنند و گزارشات قابلیت مقایسه داشته باشند".

رتبه‌بندی شرکت‌های پذیرفته شده از منظر عملکرد پایداری و ایجاد رقابت میان شرکت‌ها در جهت دستیابی به رتبه بالاتر نیز یکی از اقدامات قابل انجام توسط بورس‌ها است. "بورس‌ها می‌توانند شرکت‌های پذیرفته شده را از منظر عملکرد پایداری رتبه‌بندی کنند... و بین شرکت‌ها رقابت ایجاد کنند". همچنین ایجاد منفعت مالی برای شرکت‌های گزارشگر (به‌عنوان مثال، کاهش حق پذیرش) نیز از جمله سایر اقدامات قابل انجام توسط بورس‌ها است.

بحث و نتیجه‌گیری

طی سال‌های اخیر تعداد رو به رشدی از بورس‌ها در سراسر جهان به مقوله پایداری توجه داشته‌اند و گزارش عملکرد پایداری خود را منتشر کرده‌اند. نهادهای مختلفی در سراسر جهان در راستای کمک به بورس‌ها به جهت انتشار گزارش‌های پایداری ایجاد شده‌اند. اصول پنجگانه ارائه شده توسط

فدراسیون جهانی بورس‌ها و استاندارد گزارشگری پایداری صنعت بورس که در سال ۲۰۱۸ توسط هیات استانداردهای حسابداری پایداری منتشر شده است، راهنمای بورس‌ها در مسیر گزارشگری پایداری بوده است. با توجه به فرصت‌های در اختیار این صنعت به جهت ترویج فرهنگ گزارشگری و توجه به مسائل پایداری، این شرکت‌ها می‌توانند به‌عنوان الگو اقدام به گزارش عملکرد پایداری خود نمایند و پس از آن ناشران را تشویق و یا ملزم به گزارشگری نمایند. با این وجود هیچ یک از بورس‌های داخلی تاکنون گزارش عملکرد پایداری خود را منتشر نکرده‌اند. به همین جهت، پژوهش حاضر به شناسایی چالش‌ها و انگیزه‌های بالقوه مدیران این صنعت به جهت پایداری رویه‌ها و همچنین انتشار گزارش عملکرد پایداری پرداخته است. آگاهی از انگیزه‌ها و چالش‌های مدیران به جهت انتشار گزارشات پایداری برای ایجاد راه حل‌های سیاستی و یا رویه‌های تشویق کننده گزارشگری پایداری مفید است. به‌عنوان مثال، الزام به انتشار گزارشات و یا آموزش در این حوزه می‌تواند به‌عنوان راهکاری به جهت انتشار این نوع از گزارش‌ها در نظر گرفته شود. میچل و هیل (۲۰۰۹) پیشنهاد می‌کنند که یکی از راهکارهای سیاستی به جهت غلبه بر موانع گزارشگری پایداری (نظیر فزونی هزینه‌ها بر منافع) قانون‌گذاری و فشار از طرف جامعه و بازار است. با توجه به فقدان تخصص کافی به جهت تهیه گزارشات پایداری، بسیاری از محققان نیز آموزش را به‌عنوان یک راه کار سیاستی پیشنهاد کرده‌اند (نوبو و همکاران، ۲۰۱۸). سولومون و لويس (۲۰۰۲) به این نتیجه رسیده‌اند که درک دلایل افشای ناکافی به گروه‌های ذینفع اجازه می‌دهد تا سیاست‌هایی را تدوین کنند که می‌تواند این کاستی‌ها را کاهش دهد. از سوی دیگر، درک عوامل موثر بر افشا به‌منظور ارتقای پاسخگویی از منظر کیفیت، کمیت، کامل و جامع بودن (با درک دلایل عدم افشا) گزارشات پایداری ضروری است (آدامز، ۲۰۰۲).

در مطالعه‌ای توسط فدراسیون بین‌المللی بورس‌ها (۲۰۲۰) و با بررسی ۶۰ بورس عضو این سازمان دلایل توجه بورس‌ها به مسائل پایداری مورد نظرخواهی از بورس‌ها قرار گرفته است. براساس یافته‌های این مطالعه مواردی نظیر دغدغه‌های پایداری بورس‌ها، کسب اعتبار و شهرت، توسعه فرصت‌های تجاری، بهبود روابط با ذی‌نفعان، توجه به دغدغه‌ها و نیازهای ذی‌نفعان، فشار از طرف رقبا و سرمایه‌گذاران شماری از دلایل توجه بورس‌ها به موضوعات پایداری در سراسر جهان محسوب

می‌شوند (فدراسیون جهانی بورس‌ها، ۲۰۲۰؛ ۱۱). اگرچه مطالعه انجام شده توسط فدراسیون جهانی بورس‌ها به نظرسنجی از بورس‌هایی پرداخته است که گزارشات پایداری خود را منتشر کرده‌اند، با این وجود انگیزه‌های این شرکت‌ها همسو با انگیزه‌هایی است که خبرگان صنعت در این پژوهش بدان‌ها اشاره کرده‌اند. یافته‌های مطالعه حاضر با بررسی صنعت بورس ایران نشان داده است که تهدید بقای بورس‌ها، دستیابی به مزیت رقابتی، بهبود عملکرد شرکت، ارزیابی عملکرد، همسویی با جامعه بین‌المللی و همچنین، دستیابی به حسن شهرت موجب می‌شود تا این شرکت‌ها نسبت به پایدار کردن رویه‌های داخلی سازمان و همچنین، انتشار گزارش عملکرد پایداری تمایل داشته باشند. با این وجود چالش‌هایی نظیر تأثیرپذیری گسترده بورس‌ها از وضعیت اقتصادی و امتناع مدیران از توجه به این مقوله، عدم وجود چارچوبی جامع به جهت گزارشگری و فقدان خدمات اطمینان بخشی از جمله چالش‌های پیش‌روی مدیران این صنعت در راستای دستیابی به توسعه پایدار محسوب می‌شود. با توجه به یافته‌های این پژوهش، مقررات‌گذاران می‌توانند رویکردهایی را به جهت رفع موانع موجود بکارگیرند و اقدام به ترویج فرهنگ گزارشگری پایداری نمایند. لازم به ذکر است با توجه به اینکه گزارشگری پایداری در کشور ما انجام نشده است، در عمل امکان تعیین عوامل خارجی (شامل ویژگی‌های صنعت، قوانین و مقررات موجود و غیره) و داخلی موثر بر گزارشگری پایداری شامل ویژگی‌های سازمانی نظیر اندازه شرکت، وضعیت سودآوری، ویژگی‌های راهبری شرکتی (استقلال هیات مدیره، درصد عضویت زنان در هیات‌مدیره و غیره) و ساختار مالکیت (درصد مالکیت سهامداران نهادی، درصد مالکیت مدیران، اهرم مالی و غیره) میسر نیست. محققان می‌توانند در راستای کمک به مقررات‌گذاران به جهت رفع موانع موجود، اقدام به بررسی عوامل داخلی و خارجی موثر بر پذیرش، میزان و کیفیت (هر سه مورد) گزارشات پایداری از طریق بررسی نمونه‌های خارجی نمایند و یافته‌های پژوهش را به جهت تدوین دستورالعمل‌ها و استانداردهای گزارشگری پایداری متناسب در اختیار نهادهای ذیربط قرار دهند. از جمله محدودیت‌های این بخش از پژوهش می‌توان به عدم امکان صحت‌سنجی انگیزه‌های مطرح شده توسط مدیران به دلیل عدم انتشار گزارش‌های پایداری اشاره کرد. جدول شماره ۱۱، یافته‌های پژوهش در حوزه چالش‌ها، انگیزه‌ها و فرصت‌های گزارشگری پایداری را به صورت خلاصه ارائه کرده است.

جدول ۱۱. چالش‌ها، انگیزه‌ها و فرصت‌های در اختیار بورس‌ها به جهت پایداری رویه‌ها و انتشار گزارش عملکرد پایداری

فرصت‌ها	انگیزه‌ها		چالش‌ها	
	گزارشگری پایداری	پایداری رویه‌ها	گزارشگری پایداری	پایداری رویه‌ها
فرهنگ سازی	هم سویی با جامعه بین‌المللی	بقا و حفظ شرایط	فقدان خدمات اطمینان‌بخشی	تأثیرپذیری از وضعیت کلی اقتصاد
مقررات گذاری	دستیابی به حسن شهرت	بهبود عملکرد	فقدان چارچوب جامع گزارشگری	نگرش مدیران
سایر ابزارهای تحت اختیار بورس‌ها	بهبود پاسخگویی	دستیابی به مزیت رقابتی	سوء استفاده رقبا	تضاد منافع
	ارزیابی عملکرد	بهبود فرآیند تصمیم‌گیری	تمایل به عدم شفافیت	تمرکز بر حل مشکلات جاری
	افزایش مراقبت‌های داخلی سازمان	تأثیر گذاری بر اقتصاد کلان و جامعه	عدم پایداری رویه‌های شرکت	فرهنگ گزارشگری
		پاسخگویی به نیازهای ذی‌نفعان	فزونی هزینه‌ها بر منافع	عدم استقلال نسبت به نهاد‌های ناظر
		گذار از دوره تحریم	عدم احساس نیاز	مقاومت نسبت به تغییر
				مشکلات ساختاری

شناخت مسائل پایداری به شناخت بهتر ارتباط میان بورس‌ها و جامعه ذی‌نفعان نیز کمک می‌کند. از سویی، گزارشگری براساس خواسته‌ها و نیازهای ذی‌نفعان طی چارچوب‌های گزارشگری ارائه شده مورد تأکید قرار گرفته است (نظیر چارچوب‌های ارائه شده توسط SASB، GRI، IIRC و غیره). روش‌های مختلفی برای شناسایی مهمترین ذی‌نفعان شرکت‌ها وجود داشته و استانداردهای مختلفی نیز

به این منظور تدوین شده است. پس از شناسایی ذی‌نفعان با اهمیت، براساس ویژگی‌های هر یک از آن‌ها راه‌های ارتباط با ذی‌نفعان و جلب مشارکت آن‌ها تعیین می‌گردد. هر گروه از ذی‌نفعان دارای دغدغه‌ها و نگرانی‌های متفاوتی بوده و بر مسائل مختلفی تمرکز دارند و از این رو، بسترهای مختلفی نیز برای ایجاد ارتباط با ذی‌نفعان وجود دارد. مجمع عمومی سالانه شرکت‌ها، گزارشات سالانه و میان دوره‌ای، برگزاری جلسات اختصاصی، وب سایت شرکت‌ها، مقالات روزنامه‌ای، رادیو کنفرانس‌ها، انجمن‌های مشتریان، شبکه‌های اجتماعی، خطوط سوت زنی، کمیته‌های کارکنان، شبکه داخلی برای کارکنان^۱، سمینارها، ورکشاپ‌ها، مرکز اطلاعات سرمایه‌گذاران، فعالیت‌ها و برنامه‌های آموزش سرمایه‌گذاران، اتاق‌های آموزش مجازی، جلسات هم‌اندیشی برای کارکنان، امکان بازدید از بورس برای دانشگاه‌ها، برگزاری سمینارهای شناخت بازار برای دانشگاه‌ها، کنفرانس‌های مطبوعاتی، برگزاری جشن‌های تولد برای پرسنل، مراسم زنگ بورس برای ناشران، بحث و گفت و گو از طریق گروه‌های کانونی، رودشوهای^۲ محلی و بین‌المللی و ... مجموعه‌ای از روش‌های مشارکت با ذی‌نفعان است که در گزارشات پایداری بورس‌ها به آن‌ها اشاره شده است.

از میان کلیه ذی‌نفعان، کارکنان، سرمایه‌گذاران و جامعه توسط تعداد بیشتری از بورس‌ها مورد اشاره قرار گرفته‌اند؛ در حالی که نظرخواهی از خبرگان نشان داده است که در ایران دولت و مقررات‌گذاران به‌عنوان یکی از گروه‌های ذی‌نفع بیشترین تأثیرگذاری و تأثیرپذیری را از بورس‌ها دارند. علاوه بر این، سرمایه‌گذاران، جامعه، کارکنان و مشتریان در اولویت‌های بعدی قرار دارند. مقایسه سطح اهمیت ذی‌نفعان در داخل و خارج از ایران نشان می‌دهد که علی‌رغم وجود تفاوت‌های فرهنگی و ساختاری بین کشورهای مختلف، ذی‌نفعان اصلی بورس‌ها در سراسر جهان مشابه بوده و خواست‌ها و نیازهای یکسانی دارند. با توجه به شناسایی ذی‌نفعان صنعت بورس در مطالعه حاضر، بورس‌های داخلی می‌توانند به جهت ایجاد تعادل نسبت به خواست‌های ذی‌نفعان مختلف و توجه بهینه

---

1. Intranet

2. Road show

به آن‌ها، از نتایج این پژوهش بهره‌مند گردند. بورس‌های داخلی می‌بایست ضمن شناسایی و تعیین میزان اهمیت هر یک از ذی‌نفعان، به خواست‌ها و نیازهای آن‌ها توجه داشته باشند که براساس یافته‌های این پژوهش این اقدام با سهولت بیشتری قابل انجام است. با در نظر داشتن خواسته‌های متفاوت ذی‌نفعان، سایر محققان می‌توانند نیازهای اطلاعاتی گروه‌های مختلف ذی‌نفع را به تفکیک ارائه کرده و اقدام به ارائه مدل تعادلی ذی‌نفعان نمایند.

منابع

- احمدی، شیما؛ رحمانی، علی؛ حسینی، سید علی و همایون، سعید، (۱۴۰۱)، چارچوب شناسایی مؤلفه‌های بااهمیت پایداری در صنعت بورس با استفاده از رویکرد تحلیل سلسله‌مراتبی فازی. *پژوهش‌های حسابداری مالی*، ۱۴(۲)، ۱-۳۴.
- خوزین، علی؛ طالب‌نیا، قدرت‌الله؛ گرکز، منصور و بنی‌مهد، بهمن، (۱۳۹۷)، بررسی اثر ساختار مالکیت بر توسعه سطح گزارشگری پایداری، *حسابداری مدیریت*، ۱۱(۳۶)، ۱-۱۳.
- رحمانی، علی؛ محمودخانی، مهناز، (۱۴۰۰)، ضرورت تهیه و اطمینان بخشی گزارش‌های پایداری: دیدگاه حساب‌رسان و خیرگان صنعت بیمه، *پژوهش‌های حسابداری حرفه‌ای*، ۲(۵)، ۱۲۸-۱۵۶.
- ستایش، محمدحسین و مهتری، زینب، (۱۳۹۷)، چارچوبی برای کلیات مبانی نظری گزارشگری یکپارچه در ایران، *پژوهش‌های حسابداری مالی*، ۱۰(۲)، ۸۵-۱۰۶.
- شمس‌الدینی، کاظم، نعمتی، میثم و عسکری شاهرآباد، مهدی، (۱۴۰۱)، ارائه مدلی به منظور توسعه مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، *حسابداری و منافع اجتماعی*، ۱۲(۱)، ۸۱-۱۰۰.
- صنوبر، ناصر و حیدریان، بهنام، (۱۳۹۱)، شناسایی و اولویت بندی عوامل موثر بر مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها در ایران، *جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه*، ۱(۱)، ۷۱-۸۹.
- عالمشاه، سیدامین، (۱۳۹۳)، بررسی عوامل مؤثر در اتخاذ روش‌های حسابداری مدیریت‌زیست محیطی (EMA)، *حسابداری مدیریت*، ۷(۳)، ۸۹-۱۰۸.
- عبادی، سامان؛ عبدی، رسول؛ رضائی، نادر و پاک‌مرام، عسگر، (۱۴۰۱)، الگوی پایداری شرکت مبتنی بر کارایی مالی: تکنیک ترکیبی، *حسابداری و منافع اجتماعی*، ۱۲(۳)، ۱۳۵-۱۵۶.
- عبداله زاده حسن و امین وحید، (۱۳۹۹)، تأثیر نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده، تعهد اخلاقی و ادراک ریسک بر تمایل به حسابداری و گزارشگری پایداری شرکتی، *دوفصلنامه حسابداری ارزشی و رفتاری*، ۵(۹)، ۲۶۹-۲۹۹.
- عبدی، مصطفی؛ کردستانی، غلامرضا و رضازاده، جواد، (۱۳۹۸)، طراحی الگوی منسجم گزارشگری پایداری شرکت‌ها، *پژوهش‌های حسابداری مالی*، ۱۱(۴)، ۲۳-۴۴.
- عبدی، مصطفی؛ کردستانی، غلامرضا و رضازاده، جواد، (۱۳۹۹)، گزارشگری پایداری: رتبه‌بندی محرک‌ها و شاخص‌ها، *پژوهش‌های تجربی حسابداری*، ۱۰(۲)، ۷۱-۱۱۴.

References

- Abdi, M; Kordestani, G; & Rezazadeh, J. (2020). Sustainability Reporting: Ratings of Drivers and Indicators. *Empirical Research in Accounting*, 10(2), 71-114. (In Persian).

- Abdi, M; Kordestani, Gh; & Rezazade, J. (2019). Designing of Corporates' Coherent Sustainability Reporting Model. *Financial Accounting Research*, 11(4), 23-44. (In Persian).
- Abdollahzadeh H, Amin V. (2020). The Effect of Planned Behavior Theory, Ethical Commitment, and Perceived Risk on Corporate Sustainability Accounting and Reporting. *Journal of value and behavioral accounting*, 5(9), 299-269. (In Persian).
- Adams, C. A. (2002). Internal organisational factors influencing corporate social and ethical reporting: Beyond current theorising. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 15(2), 223-250.
- Ahmadi, Sh; Rahmani, A; Hosseini, S.A. & Homayoun, S. (2022). A Framework for Identifying Material sustainability Criteria in the Exchange Industry Using Fuzzy AHP Method. *Financial Accounting Research*, 14(2), 1-34. (In Persian).
- Alamshah; S, A. (2015). Evaluating influential factors in Environmental management accounting (EMA) adoption. *Management Accounting*, 7(22), 89-108. (In Persian).
- Ali, W; Wilson, J; & Husnain, M. (2022). Determinants/motivations of corporate social responsibility disclosure in developing economies: A survey of the extant literature. *Sustainability*, 14(6), 3474.
- Belal, A. R; & Cooper, S. (2011). The absence of corporate social responsibility reporting in Bangladesh. *Critical Perspectives on Accounting*, 22(7), 654-667.
- CDP. (2022). CDSB framework for reporting environmental and social information.
- Cho, C. H; Laine, M; Roberts, R. W; & Rodrigue, M. (2015). Organized hypocrisy, organizational façades, and sustainability reporting. *Accounting, organizations and society*, 40, 78-94.
- Clarkson, P. M; Overell, M. B; & Chapple, L. (2011). Environmental reporting and its relation to corporate environmental performance. *Abacus*, 47(1), 27-60.
- Connelly, B. L; Certo, S. T; Ireland, R. D; & Reutzel, C. R. (2011). Signaling theory: A review and assessment. *Journal of management*, 37(1), 39-67.
- De Micco, P; Rinaldi, L; Vitale, G; Cupertino, S; & Maraghini, M. P. (2020). The challenges of sustainability reporting and their management: the case of Estra. *Meditari Accountancy Research*.
- De Villiers, C. J. (1999). The decision by management to disclose environmental information: a research note based on interviews. *Meditari Accountancy Research*, 7, 33-48
- De Villiers, C. J. (2003). Why do South African companies not report more environmental information when managers are so positive about this kind of reporting? *Meditari Accountancy Research*, 11(1), 11-23.
- Deegan, C. (2002). Introduction: The legitimising effect of social and environmental disclosures—a theoretical foundation. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 15(3), 282-311.

- Deegan, C. (2014). An overview of legitimacy theory as applied within the social and environmental accounting literature. *Sustainability accounting and accountability*, 248-272.
- Ebadi, S; Abdi, R; Rezaei, N; & Pakmaram, A. (2022). Firm efficiency model based on financial efficiency: DEMATEL-FANP combination technique. *Journal of Accounting and Social Interests*, 12(3), 135-156. (In Persian).
- Freeman, R. E. (2010). *Strategic management: A stakeholder approach*. Cambridge university press.
- Freeman, R. Edward. "Strategic management: A stakeholder theory." *Journal of Management Studies* 39.1 (1984): 1-21.
- Global Reporting Initiative (2016). Sustainability Reporting Standards.
- Hahn, R; & Kühnen, M. (2013). Determinants of sustainability reporting: a review of results, trends, theory, and opportunities in an expanding field of research. *Journal of cleaner production*, 59, 5-21.
- Hamed, R. S; Al-Shattarat, B. K; Al-Shattarat, W. K; & Hussainey, K. (2022). The impact of introducing new regulations on the quality of CSR reporting: Evidence from the UK. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 46.
- Higgins, C; Milne, M. J; & Van Gramberg, B. (2015). The uptake of sustainability reporting in Australia. *Journal of Business Ethics*, 129(2), 445-468.
- Higgins, C; Stubbs, W; & Milne, M. (2018). Is sustainability reporting becoming institutionalised? The role of an issues-based field. *Journal of Business Ethics*, 147(2), 309-326.
- Hossain, M. M; Alam, M; Islam, M. A; & Hecimovic, A. (2015). Do stakeholders or social obligations drive corporate social and environmental responsibility reporting? Managerial views from a developing country. *Qualitative Research in Accounting & Management*. 12(3), 287-314.
- IIRC. (2021). Integrated Reporting Framework.
- Ismaeel, M; & Zakaria, Z. (2019). Perception of preparers of sustainability reports in the Middle East: Contrasting between local and global. *Meditari Accountancy Research*, 28(1), 89-116.
- Khozein, A; Talebnia, Gh; Garkaz, M; & Bnimahd, B. (2018). Effect of Ownership Structure on the Development of the Sustainable Reporting. *Management Accounting*, 11(36), 1-13. (In Persian).
- Kuo, T. C; Kremer, G. E. O; Phuong, N. T; & Hsu, C. W. (2016). Motivations and barriers for corporate social responsibility reporting: Evidence from the airline industry. *Journal of Air Transport Management*, 57, 184-195.
- Mitchell, C. G; & Hill, T. (2009). Corporate social and environmental reporting and the impact of internal environmental policy in South Africa. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 16(1), 48-60.
- Morioka, S. N; & de Carvalho, M. M. (2016). A systematic literature review towards a conceptual framework for integrating sustainability performance into business. *Journal of Cleaner Production*, 136, 134-146.

- Nwobu, O. A; Iyoha, F; & Owolabi, A. (2018). Managerial perceptions of corporate sustainability reporting determinants in Nigeria. *Journal of Business and Retail Management Research*, 12(2), 72-82.
- O'donovan, G. (2002). Environmental disclosures in the annual report: Extending the applicability and predictive power of legitimacy theory. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 15(3), 344-371.
- Rahmani, A, & Mahmiudkhani, M. (2022). The necessity of preparing and assuring sustainability reports: The views of insurance industry experts and auditors. *Professional Auditing Research*, 2(5), 128-156. (In Persian).
- Saunders, M; Lewis, P; & Thornhill, A. (2016). *Research methods for business students*. Pearson education.
- Senobar, N., & Heidarian, B. (۲۰۱۲). Identifying and prioritizing factors affecting corporate social responsibility in Iran. *Journal of Economic & Developmental Sociology*, 1(1), 71-89. (In Persian).
- Setayesh, M. h; & Mehrati, Z. (2018). A Framework for General Theoretical Foundations of Integrated Reporting in Iran. *Financial Accounting Research*, 10(2), 85-106. (In Persian).
- shamsadini, K; Nemati, M; & Askari Shahamabad, M. (2022). Provide a model for developing corporate social responsibility. *Journal of Accounting and Social Interests*, 12(1), 81-100. (In Persian).
- Solomon, A; & Lewis, L. (2002). Incentives and disincentives for corporate environmental disclosure. *Business strategy and the environment*, 11(3), 154-169.
- Sustainability Accounting Standard Board. (2017). SASB conceptual framework.
- Tauringana, V. (2020). Sustainability reporting challenges in developing countries: towards management perceptions research evidence-based practices. *Journal of Accounting in Emerging Economies*, 11(2), 194-215.
- Tilling, M. V; & Tilt, C. A. (2010). The edge of legitimacy: Voluntary social and environmental reporting in Rothmans' 1956-1999 annual reports. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*. 23(1), 55-81.
- WFE. (2020). Annual sustainability survey.

COPYRIGHTS

This is an open access article under the CC-BY 4.0 license.